

Zuzana Wachtlová
rod. Hertzková
Brno
Česká republika
Interview zhotovila: Zuzana Pastorková
Doba vzniku interview: 10. – 11. 11. 2004

1. kazeta: A

Ot.: Ako sa volala vaša stará mama, matka vašej matky?

Od.: Hedviga Cohenová, estli chcete víc, pocházela z Německa.

Ot.: Pamätáte si jej židovské meno?

Od.: Né, vůbec né. Ona zemřela v Terezíně, když ji bylo 86 roků, to sem byla právě nemocná, ani sem nemohla jít k takzvanému pohřbu, no a tak nevím.

Ot.: Ona bola vydatá Cohenová?

Od.: Ona byla svobodná Cohenová.

Ot.: A vydatá?

Od.: A vydatá byla potom Kohnsteinová. Cohen se psalo s c- a potom měla Kohnsteinová, k-, o-, h- - Kohnsteinová. A ten dědeček, ten pocházel z Třebíče. On se menoval Simon Kohnstein, z Třebíče byl. Můj dědeček z maminy strany se menoval Simon Kohnstein, bylo ešte několik bratrů, ale to...

Ot.: Pamätáte sa na jeho židovské meno?

Od.: Taky ne. Ten zemřel ešte doma, má tady hrob na židovském hřbitově, ale stojí tam jenom Simon.

Ot.: V Třebíči?

Od.: Ne, tady v Brně. Oni byly v Brně. On pocházel z Třebíče, tak jako babička pocházela z Německa, jak se sešli nebo jak to bylo, to nevím.

Ot.: Viete, kedy sa narodila babička?

Od.: No, tak přesně už to nevím, ale zemřela, když zemřela v Terezíně v 86 letech asi v 1944-tým roce, tak kde máte počítač, vypočítejte to. Ona zemřela v Terezíně ve věku 86 let a tak si to vypočítejte.

Ot.: A dědeček?

Od.: Dědeček, to stojí na hřbitově, on myslím, zemřel, se narodil 1855, myslím, nebo 1850 jako Masaryk, to nevím určitě. A zemřel 1932. To byl Kohen, to byl jako kněz.

Ot.: Žila ste, keď zomrel?

Od.: JÓ, no jistě, já sem rozená v 1920-tém ročníku.

Ot.: Pamätáte sa na jeho pohreb?

Od.: Jo, ale slabě, mě bylo 12 roků asi.

Ot.: Čo si pamätáte z toho pohrebu? Aký mal priebeh?

Od.: Normální židovskej pohreb. Ešte pred válkou to bylo. Nevím, mě bylo 12 let a nevzpomínám na to. Asi přišli všichni příbuzní nebo kolik, tolik tady neměl, vlastně sem neznala nikoho jinýho než jeho. Ty jeho sourozence, bratry měl, to já nevím.

Ot.: Mohli pristúpiť ženy k rakvi, ktorú pochovávali?

Od.: JÓ, tady to nebylo tak pobožní a my sme nebyly žádná pobožná rodina.

Ot.: Takže ste nemohli ísť k rakvi?

Od.: JÓ, já myslím, že tady v Brně to ani, já nevím estli to bylo tak. Přitom on byl kóhen a ono se říká, že těm kóhenům se nesmí jít na hřbitov, sem slyšela. To byly knězi, ti kóhen, to bylo méno kóhen, jo. A to sem náhodou se dozvěděla.

Ot.: Chodili ste mu na hrob?

Od.: Ale jÓ, no samozřejmě, aj teď, protože ja tam mám přitaženýho manžela, urnu. Chodili sme na hrob, samozřejmě, ale pravidelně, protože taky tomu bratrovi od babičky, který zemřel mladě.

Ot.: Nemenili si nejak meno?

Od.: Jestli si měnili jméno? Né. Tenkrát to ještě nebylo tak moderní. Zůstali Kohnsteinovi a moje maminka se tedy menovala Kohnsteinová, byla ze čtyř dětí.

Ot.: Do akej školy chodila vaša babička?

Od.: Neptejte se mě, to já nevím. Možná ještě v Německu chodila, to já nemůžu vědět.

Ot.: Aké mal dědeček najvyššie vzdelanie?

Od.: No, dědeček, ten oni měli nejakej velkoobchod s lihovinami, ale to taky ještě hodně.

Ot.: Kde ho mali?

Od.: Ale měli ho v Třebíči. A když já jsem ho poznala, tak dědeček žil v Brně a měl nějakou výrobu na ovocní šťávy nebo něco.

Ot.: Kde bola tá výroba tu v Brně?

Od.: Na Vídeňce, ulice Vídeňská, to už neexistuje, tam sou teď činžáky postavený, to je úplně bezpředmětný.

Ot.: On tú výrobu vlastnil?

Od.: Ano, ale neptejte se mě na další, já jsem byla malý děcko vlastně, tak já sem to skutečně... Třeba o tom přede mnou nemluvili, já vím, že...

Ot.: Ani ste tam nikdy nebola?

Od.: Ale byla sem tam někdy, ale vůbec si na nic nepamatuju. Když tak sem chodili za babičkou do Královýho Pole, tam oni měli domek, tak sme tam byli, ale do tý výroby sme nešli.

Ot.: Takže neviete, koľko ľudí asi zamestnával?

Od.: Né, vůbec né. To měli takový podomácku.

Ot.: Nemali ani zamestnancov?

Od.: Né, já nevím, oni měli děti, ale já vám to skutečně nemůžu říct, protože to nevím. Nemá cenu, abych si tady něco vymyslela přece, ne?

Ot.: Čím sa zaoberala babička?

Od.: Tenkrát babičky byly v domácnosti. To tak bývalo.

Ot.: Materinský jazyk vašej babičky?

Od.: No vona mluvila špatně česky, ona přišla z Německa.

Ot.: Ovládala aj trocha češtinu?

Od.: Asi nikdy se moc nenaučila.

Ot.: Hovorila aj jidiš?

Od.: Ne.

Ot.: A dědeček?

Od.: Dědeček přišel z Třebíče a věděl dobře česky.

Ot.: Materský jazyk český?

Od.: No asi že jo.

Ot.: Ovládal aj iný jazyk?

Od.: Česky a německy, tenkrát se anglicky tolik ještě nemluvilo.

Ot.: Jidiš?

Od.: Jidiš ne. On chodil do synagogy, on tam chodil, tam byla taková modlitebna na Pražský ulici, tam tak na tý Štefánikovy dneska a tam ten Rosentahlovej – neznáte to? Ta nadace Rosentahlový – to ste tam ještě nebyla. Oni to pak myslím vyměnili za něco.

Ot.: Ako vyzerala vaša babička?

Od.: Já mám fotku od babičky.

Ot.: Ako sa obliekala?

Od.: Normálne.

Ot.: Ako ostatní?

Od.: Ja vám ji ukážu. Ano jako jiní, ja vám ji ukážu.

Ot.: Nosila šátek?

Od.: Né, my sme nebyly pobožní, ani babička né.

Ot.: Kde žili tu v Brně?

Od.: Estli vám to něco říká, tak se to menuje Královo Pole, ešte dneska taky. O ten dům přišli, když odešli.

Ot.: Mali vlastní dom?

Od.: Takovej domeček, jó, takovej řadovej.

Ot.: Ako vyzeral interiér?

Od.: Ja nevím. To vy chcete všecko. Neźlobte se, ale jak vyzeral?! No byl to normální domek, nebyly řádní boháči, no tak tam měli ložnici a jídelnu a ... Já jsem byla malá. Normální domácnost, řádní boháči to nebyly.

Ot.: Mali zavedenú vodu?

Od.: Ano, voda tam byla. A dokud sem byla malá, tak ešte byl plyn na lampy a pak už byla elektrika.

Ot.: Ešte před vojnou?

Od.: Před první vojnou?

Ot.: Před druhou svetovou.

Od.: Ale samozřejmě.

Ot.: V tridsiatych rokoch?

Od.: Dejme tomu, ve třicátých. Dyt' já to nevím, já jsem se narodila 1920, tak já nevím. Když já jsem tam chodila, tak myslím, že už byla aj elektrika.

Ot.: Ako kúřili?

Od.: Měli kachlový kamna.

Ot.: Mali aj záhradku?

Od.: Ano, byla malá zahrádka a je to možná nafotografovaný, já nevím. Úplně malý, tam už byl dále další dům.

Ot.: Čo v nej pestovali?

Od.: Nevim, vůbec. Asi nějaký kvítečka, to bylo malý.

Ot.: Chovali nějaké zvieratá?

Od.: Neměli zvířata.

Ot.: Mali nějaké služobníctvo?

Od.: Ne.

Ot.: Ani nějakú slečnu, ktorá vychovávala deti?

Od.: Né. Pokud já vím, né.

Ot.: Čo znamená, že neboli pobožní?

Od.: To znamená, že nedrželi kóšer.

Ot.: Nemali kóšer domácnosť?

Od.: Neměli kóšer domácnost. Když byly svátky, estli víte jaký nebo co, ty velkí, jak se říká.

Ot.: Neslávili veľké sviatky ako napr. Pesach?

Od.: No k tomu se dostanu. Novej Rok, Jom Kipur, tak dědeček chodil do synagógy, babička taky, myslím, že jo. Já jsem jí tam dycky nesla jabko s těma hřebíčkama, s těma špikovaný – aby to vonělo, když se postila a jinak, no tak...

Ot.: Držali šábés?

Od.: Šábés nevím, ale sédr nám dědeček dycky ještě dělal. U mě doma, v naší rodině, to byla dcera, moje maminka, jeho dcera, tak to on přišel na séder. Dělal pravej séder.

Ot.: Nepamätáte sa, či mali v piatok slávnostnú večeru?

Od.: Nevím, ne. Ale možná že jo, asi že jo. Měli tam svícny, asi jó. Napište jo. Já nevím, já jsem byla dítě, mě bylo 12 let, víte, takže...

Ot.: Takže v sobotu chodieval váš dedko do synagógy?

Od.: Jo.

Ot.: Ktoré zo židovských sviatkov držali?

Od.: Jo, dyť svátky drželi, my taky. Doma u mojí maminky a mýho tatínka. Když byl Novej rok, tak se dělala večere, pak se šlo do synagógy, taky sme chodili, jo. Ale žádní ortodoxní sme nebyly.

Ot.: Takže nemal ani nejakú funkciu v židovskej obci?

Od.: Neměl. Nevím.

Ot.: Akých susedov mali, boli to Židia?

Od.: Nebyly židi. Byl to pan učitel, byly to dobří susedi, ale...

Ot.: Nemali nejaký konflikt?

Od.: Žádný. Já vám říkám, já jsem byla dítě, já to nevím, jó? Ale žili tam normálně, no tak já myslím, že nikdo jim nic neřek.

Ot.: Aké politické názory mali vaši starí rodičia?

Od.: Ne, tenkrát se tak o politice nemluvalo ještě jako teď. Já nemám zdání, jaký měli politické názory. To si vůbec nepamatuju. Dyť to bylo před první světovou válkou, když byly mladší, jó. Já jsem se narodila o dva roky po válce, jó, když byl konec.

Ot.: Slúžil váš starý otec počas prvej svetovej vojny?

Od.: Ne, já nevím. Byl otec byl ve válce, ale ten starej otec třeba už byl starej. To byl od maminky otec, ale to já nevím, že se mě ptáte. Já nevím taky, estli otec od mýho otce sloužil. Asi že né, už byly starší.

Ot.: Chodievali vaši starí rodičia na výlety, dovolenky?

Od.: To už nevím.

Ot.: Kolko mal súrodencov váš dedeček?

Ot.: To nevím, kolik měl, ale měl nějakí sourozence, protože maminka dycky řekla, že měl nějakí bratry, ale nevím kolik. Nevím, ani esli měl sestru, to vám nemůžu říct, to nevím.

Ot.: Neviete ani ich približný počet?

Od.: Ne, nevím. Třeba byly tři, třeba byly čtyři, třeba byly dva, já nevím.

Ot.: A súrodencov od babičky?

Od.: Od babičky, která přišla z toho Německa, to vím přesně. Jednu sestru tady měla.

Ot.: Ako sa volala?

Od.: Ona se menovala svobodná taky Cohenová, asi potom se menoval Freundová.

Ot.: Krstním jménem?

Od.: Ženi, Žaneta.

Ot.: Ona tiež pochádzala z Německa?

Od.: Ta pocházela taky z Německa.

Ot.: Prišla tiež sem do Brna?

Od.: Třeba se provdala nejdřív ta Hedviga a onopak přišla k ní a udělala si tady známost s nějakým myslím advokátem, doktorem Freundem. Ale to už nevím, že je to tak.

Ot.: Takže sa usadili v Brne?

Od.: Ano.

Ot.: Kde žili?

Od.: No v Brně, ale tu ulici neznám.

Ot.: Blízko vašej starej mamy?

Od.: Nevím, nikdy sem tam nebyla. Já jsem ju znala, my sme se viděli, ale měla syna a dceru, voba zahynuli potom, to vím a ona ešte umřela před válkou a je... Někde má, nenašli sme ten hrobeček. To bylo už – za Hitlera zemřela, tak já nevím, kam se poděla.

Ot.: Kedy sa narodila sestra vašej starej mamy? Bola mladšia alebo staršia od vašej babičky?

Od.: Já nevím.

Ot.: Čím sa zaoberala?

Od.: To byla v domácnosti, její manžel byl advokát asi nebo něco, no tak vychovala ty dvě děti, co měla. Ta dcera potom se provdala.

Ot.: Ako sa volali ich deti?

Od.: Ty její děti se menovali... Počkejte – Bohunu měla dceru, já už nevím teď, počkejte. Nevím. Já jsem je ani neznala. Pavel nebo, já nevím, to není tak důležitý. Já myslím, že měla... Třeba měla tři, ale já to nevím.

Ot.: Ako sa volala vaša babička z otcovej strany?

Od.: Babička pochádzala z Uherskýho Brodu, nemôžu vám říct, kedy sa narodila. Menovala sa Poláková, taky Ženi, Žaneta, nebo nevim, jak se to. Říkalo se jí Ženi.

Ot.: Jej rodné meno bolo?

Od.: Ona byla Poláková rozená.

Ot.: Potom sa vydala?

Od.: Potom sa vydala za Mórice Hertzka, se menoval. A byl ze Slavkova, původ.

Ot.: Neviete, kedy sa narodil?

Od.: Nevim. Možná, že to někde je, ale nevim. Ale vím, že když mu bylo 72 let, zemřel, ale nevim, kdy to bylo, no ještě před válkou druhou a babička zemřela taky potom.

Ot.: Před vojnou?

Od.: Před vojnou, před druhou. A měli čtyři děti. Můj otec měl čtyři sourozence. Já nevim esli ste už u tý generace.

Ot.: Vaša babička mala koľko súrodencov?

Od.: Měla tři sestry nebo tak nejak.

Ot.: Kde zomrela vaša babička?

Od.: Zemřela ešte tady ve vlasti a zemřela v Karlových Varech. Ona tam byla v nejakým penziónu pro starý lidi, protože oni se pak odstěhovali nahoru k Františkovým Lázním, ale to ešte nejsme tak daleko.

Ot.: Kedy zomrel váš dědeček? V akom mestě?

Od.: V Chebu.

Ot.: Ako sa dostal do Chebu?

Od.: Oni měli čtyři děti, jo, ti Hertzkovi a když byl... Můj otec byl nejmladší a dyž mu byly čtyři roky, tak se celá rodina z toho Slavkova ostěhovala do Libavského Údolí, což je blízko Františkových Lázní, tam někde je to. V tomto kraji, jo?

Ot.: Z akého dôvodu sa tam presťahovali, nevíete?

Od.: Proč? No tam byla nejaká továrna, tam byla nejaká přízeň a tam dostal nejaké místo.

Ot.: Pracoval ako robotník v tej továrni?

Od.: Né. On byl pokladník v tý továrně. To náhodou vim.

Ot.: Babička bola žena v domácnosti?

Od.: Babička měla čtyři děti, tak měla co dělat.

Ot.: Nezmenili si meno?

Od.: Ne, oni se dycky menovali Hertzkovi. Dřív se to menovali Hřčkovi nebo něco, ale to už bylo dávno, pak si to změnili a co já jsem se narodila a co sem je znala se menovali Hertzka.

Ot.: Neviete, akú školu ukončila babička?

Od.: Ne, nevim, asi v Uherském Brodě, ale já nevím, skutečně nevím a ani o dědečkovi nevím.

Ot.: Aký mal dědeček materský jazyk?

Od.: Ve Slavkově já nevím, třeba měl, jak říká pan Fried český nebo německý. A babička taky.

Ot.: Ovládal jidiš?

Od.: Né. Oni taky nebyly pobožní.

Ot.: Ako sa zhovárali medzi sebou?

Od.: Asi německy. Byly to židi, tak mluvili německy.

Ot.: Ako sa rozprávali s vami?

Od.: Se mnou? Já nevím, česky nebo německy, já jsem od maličky uměla oba ty jazyky.

Ot.: Ako boli odetí?

Od.: Stejně jako ostatní.

Ot.: Nepochádzali z ortodoxnej rodiny?

Od.: To je s jednou celou. Úplně normální, jako normální lidi. Nenosili ani pejky, ani knírky.

Ot.: Babička nenosila ani parochňu?

Od.: Ta ne.

Ot.: A klobúk?

Od.: To já nevím. To esli byla zima.

Ot.: Kde žili v Slavkove, v rodinnom dome?

Od.: Jo, v rodinném domě přímo naproti synagógy. Já jsem tam byla už před válkou, po válce sem ten dům zas našla. Ale oni ho prodali, když šli do toho tam nahoru, do těch severních Čech.

Ot.: Kde bývali v severných Čechách?

Od.: Tam měli od továrny taky takovej domeček. Zahradu.

Ot.: Nejaký menší?

Od.: Nevím, já jsem nepočítala pokoje.

Ot.: Boli ste tam niekedy?

Od.: JÓ, jezdili sme za babičkou.

Ot.: Aký mali nábytok?

Od.: Starej asi. No měli asi to, co si ze Slavkova přinesli sebou. Já nevím, dyť říkám, oni nebyly žádní boháči a měli čtyři děti, měli co dělat, ale jak ten byt byl vybavenej, nevím. Byl to přízemný domek v takové zahradě a tak jinak to mám trošku v paměti, bylo to blízko Františkových Lázní, tam jezdili na dovolenou do Františkových Lázní, to vím. Ale jinak...

Ot.: Do Františkových Lázní brávali aj svoje děti?

Od.: Né, oni jeli se tam léčit. Když já jsem je znala, tak jejich děti museli být starší než jejich otec. Ten byl nejmladší. Tak už by přece... Když já už sem je znala, tak nikdo z těch dětí s nima nešel na dovolenou, to už byly ty dcery, jedna provdaná, ten syn byl ženatej ten druhěj. Oni měli dvě dcery, dva syny a tak ty už nežili s nima.

Ot.: Bola v ich novom dome zavedená elektrina, vodovod? Ako kúrili?

Od.: Nevim. Byl tam sporák v kuchyni, tak ten si pamatuji, na topení, ale myslím, že se svítilo elektrikou, když my sme tam už jezdili.

Ot.: Mali aj nejakú záhradku?

Od.: Měli tam, dyť sem vám řekla. To byl takovej domek v takový zahrádce. Esli byla velká nebo malá, mě se asi zdála velká, když já sem byla malá. Nevím.

Ot.: Chovali nejaké zvieratá,

Od.: Ne. Ani slepice ne.

Ot.: Nemali žiadnu pomoc v domácnosti?

Od.: Já myslím, že né. No možná, že tam měli někoho, kdo babičce chodil pomáhat, ale to já nevím, když my sme tam přišli na ten týden nebo něco na návštěvu, tak to já nemůžu vědět. Nezajímala sem se o to.

Ot.: Nakolko boli pobožní?

Od.: Nebyly pobožní. Tam v tom Libavském Údolí určitě nebyla synagoga, tam bylo... Blízko bylo, počkejte, to se menovalo Königsberg. Byl tam nynější Sokolov. Esli tam jezdili nebo chodili... Já vím, že když sme přijeli vlakem, tak pro nás přišli dycky bríčkou. Víte, co to je? Takovej vůz s koňama. To nebylo asi jejich, tak to se najmullo nebo něco... Ale auto neměli, to ešte tenkrát nebylo.

Ot.: Ako často ste ich navštevovali?

Od.: Nevim. To bylo hodně daleko od nás. Auto sme neměli, tak se jelo vlakem.

Ot.: Spomínate si, keď ste prvý raz cestovali vlakom?

Od.: Ne. Mě bylo dycky špatně ve vlaku. Mě museli dycky hned, aj sme tady jeli na výlety vlakem, mě bylo špatně, já jsem musela ležet jako dítě. Ale když sme tam jeli, já nevím.

Ot.: Ako ste u starých rodičov trávili čas?

Od.: Já nevím. Já už nevím, nevím co sme tam dělali. Tam bydlela ešte jedna teta, ta Goldbergová, tá sestra od tatínka, tak sme byly třeba u ní někdy a tak nevím, třeba sme si tam našli nejaký kamarádky. Dyť já to už dneska nemůžu vědět. Já mám už 84 roků a byly sme tam třeba, když mi bylo šest nebo osm, já nevím.

Ot.: Chodievali ste tam raz ročne?

Od.: Jo, napište tam já to nevím. Já nechci lhát.

Ot.: Akých mali susedov? Boli to Židia?

Od.: To nevím, to bylo malý městečko, tam bylo hodně dělníků a těch zaměstnanců tý továrny. Tam byla továrna na bavlněný látky, na povlaky a ručníky a tak. To byla přízeň jejich a tak tam byly. Tak on si ho povolal, aby on přišel, třeba tady... Já jsem, vlastně jsem se nikdy neptala, co ten dědeček tady v tom Slavkově dělal, jó, jakou práci měl, ale třeba to tam bylo lepší, tak šli tady vodsad' přič.

Ot.: Mali kóšer dománosť?

Od.: Né, asi že ne. Nepamatuju si to. Podívejte, třeba nevařili vepřový, ale esli měli mléčný a masový, já to nevím.

Ot.: Kde ste prežila svoje detstvo? Tu v Brne?

Od.: Tady v Brně. Tady sem se narodila.

Ot.: Kolko malo Brno približne obyvateľov začiatkom dvadsiatych rokov?

Od.: Jó, tenkrát už jsem si mohla pamatovat, co sme se učili ve škole. No já myslím, kolik má teď, taky nevím. Teď je asi tak jak Bratislava. Já mám dojem, že 250 000, ale to už moje školní znalosti už... Bylo to menší než teď, samozřejmě, ty celý sídliště, to se rozrůstalo.

Ot.: Kolko žilo v Brne židovských rodín, resp. kolko percent z celkového počtu obyvateľstva tvorili Židia?

Od.: Já nevím procentuálně, taky nevím, kolik rodin, já jen vím, že když začli transporty před válkou, tak tady bylo asi 10 000 těch židů. A teď nevím, esli to bylo aj s okolím nebo jenom Brno, nevím určitě. V tý velký pamětní knize to je, ale...

Ot.: Žili Židia v nejakej osobitnej štvrti?

Od.: No, za mých časů už né. Někdy bylo ghetto poblíž dnešního nádraží, ale to všecho vím jen, jak sem to slyšela, ale za mně už ghetto nebylo. Byly různé ulice, třeba teďka – teď se menuje Vlhká, vy to tady neznáte. Tam žilo mnoho židů, ale to nebylo ghetto. Tam bylo dost židů a na Křenové taky žilo dost židů, já už nevím.

Ot.: Vy ste bývali na akej ulici?

Od.: My sme bydleli různě. Já jsem se narodila na dnešní Štefánikovy ulici. To bylo těsně po válce, rodiče asi těžko sehnali byt. Moje sestra se narodila ještě někde jinde. Ona byla o dva roky starší a já jsem se narodila v bytě na Štefánikovy, tenkrát se menovala Pražská 59. A tam sme bydleli do mých deseti let.

Ot.: A potom?

Od.: A potom sme se stěhovali do víc- tam to byl dvoupokojovej byt a pak sme se přestěhovali do dnešní Masarykovi čtvrti, to bylo už...

Ot.: Tiež byt?

Od.: Též byt, jo. To byla taková vilová čtvrť a tam jsme měli takovej čtyřpokojovej moc pěkněj byt. Ale to bylo dost daleko z města, tak sme za čtyři roky, my sme dospívali potom a chodili sme do angličtiny, do telocviků, do plavání, takže to bylo dost daleko a museli sme jít pak samy večer domů, tak sme se přestěhovali do středu města, na dnešní Jánskou ulici.

Ot.: Tiež do bytu?

Od.: Taky byt.

Ot.: Kol'ko mal izieb tan posledný?

Od.: Ten na ty Jánské měl taky čtyři izby, ale tam potom přišla druhá republika, už Sudeti odstoupili, moje dcera se, ne moje sestra se provdala, tak nás bylo o jednoho míň a jelikož už ta situace byla tak všelijaká, tak moji rodiče nechtěli mít tak velkej byt, tak sme se odstěhovali zase jednou, tohle už bylo víckrát na Obilný trh. To se menuje i dneska ještě tak, to je tam hned naproti porodnice a tam sem bydleli, když přišli Němci.

Ot.: A to bol taký menší byt, skromnejší?

Od.: To byly dva pokoje, ale úplně nám to stačilo. Já jsem už byla sama doma a to bylo ale naproti porodnici a to už pak přišli Němci a samejch německej lékařů tam zástup byl a tak můj otec byl tak prozíravěj a řekl: „Tady ti německí lékaři budou chtít ty byty.“ To bylo tak naproti, jo? A tak sme si našli kousek dál taký dvoupokojovej dům, v takový malém domečku v Řečkovicích a tam odtad' sem museli zase do takzvanýho – to už bylo nucený. Nevím, jak dlouho sme v tých Řečkovicích bydleli, ale potom už dávali ty židovské, možná v Bratislavě určitě taky. Ty rodiny dávaly dohromady, v jednom bytě malým byly tři židovské rodiny a to sme pak bydleli na Vohřeský (?), to byl jeden židovskej profesor gymnaziální. A tam pak bydleli tři rodiny. A vodsad' sme už šli do transportu.

Ot.: Pamätáte sa na židovskú obec v Brne?

Od.: Na tu obec se třeba tak nepamatuju, já vím, že tady někde byla, byla na tý ulici jak sme teď tady, na – tenkrát se jmenovala Legionářská, ale možná... Jeden čas byla na Polišti, to si taky ještě pamatuji, tam byla taková menší synagoga, tak přesně v tom domě to bylo, byla různě taky. Ale my sme chodili do židovských spolků. Například my sme byly – to se menovalo Makabi hacajir, to byla taková hnutí mládeže židovský a bylo to tady v tomto domě v přízemí. A dycky, když sem tu, já říkám, mládí sem se – to bylo moje mládí. Tak jak je tady ten byt, ten malej byt, tak tam byly malý místnosti a tam byly tři spolky.

Ot.: Kol'ko ľudí sa schádzalo v tomto spolku?

Od.: To nevím.

Ot.: Mnoho vás bolo?

Od.: No, ono jich bylo víc. Tady v tom celým domě byly spolky.

Ot.: Kol'ko mladých členov mal spolok, ktorého ste boli členkou?

Od.: Já nevím. To byly ty kvucot, to byly ty. Tak nevím, kolik sme měli, podle stáří byly zařazeni do těch. Já tady mám fotky, kde to bylo, ty... Měli sme ty modří košile

s tím modrobílím šátkem, tak to tady mám náhodou na fotkách. Tak my sme chodili do židovských spolků, sportovních, do toho hnutí, ale co se dělo na židovské obci, tam to rodiče platili. To se platilo nebo co, tak já nevím.

Ot.: Myslíte, že vtedajšia židovská obec bola ortodoxná?

Od.: Nevim, ale já tady v Brně, já jsi nepamatuju – něco rodin, ani bych je nemohla menovat, protože nevím. Ale nějaké rodiny tady byly a bydleli tak víc tady na tý – to je dnes Vlhká ulice. Tam taky ta synagoga, co je teď, asi víte kde je. To je úplně, to zvenku vůbec není poznat, že je to synagoga. To byla právě pro tu ortodoxní. Ale úplně taková hladká, žádný barevnýho, nic takovýho, to prý se tam nemohlo být. A tak je to jako řadovej dům a tam teď máme synagogu, jó?

Ot.: Tam teraz chodievate?

Od.: Tam teď chodíme.

Ot.: Kolko tu bolo synagóg, keď ste boli dieťa?

Od.: Jó, tak tady byla ta velká synagoga, ta byla moc krásná, ta byla – patnáctýho března ju – byla spálená, jo.

Ot.: Táto kde stála presne?

Od.: To vy tady to neznáte. Od nádraží – za nádražím ještě. To byla ta veliká.

Ot.: Ako vyzerala?

Od.: Já jsi na ni pamatuju, no byla, myslím s tou kupolou. Ale už si pak nepamatuji. My sme víc chodili do tý takzvaný – malá se menovala. Ta byla právě na tý Vlhký ulici. To byla moc pěkná synagoga. Ta zůstala, tu nespálili. Tam byly pořád skladiště, po válce taky. Tam vodsad' sme taky šli do transportu. Zavazadlo sme tam odevzdali, potom sme šli tady z jedný školy do transportu. Ale to byla taková – tomu se říká malá. Nevím, malá synagoga. Tam sme víc chodili a to bylo takové víc ve městě. Ale do velký sme taky chodili někdy.

Ot.: Do vel'kej synagógy ste kedy chodievali?

Od.: Ale já už nevím.

Ot.: Počas vel'kých sviatkov?

Od.: Ne, tak tam byly velký a malý svátky. To bylo – ve velký synagóze a v malý se svátky drželi stejně. My sme měly víc ten spád do tý malý, ale taky sme chodili, ta byla moc krásná, ta velká.

Ot.: A okrem toho bola ešte tá ortodoxná?

Od.: Ne, ne ta pro ty ortodoxní židy, ta byla taky Křenová, za nádražím byla, ale ta byla pořád, protože Němci třeba nevěděli, že je to synagoga, no tak to je řadovej dům, takovej moderní, veliký okno tak a dole... Tenkrát se tomu říkalo ortodocní synagoga a byla taková strohá, ale kolik tady bylo těch ortodoxních, to určitě by se dalo někde zistiť, když to potřebujete, ale já to nevím.

Ot.: Takže vy ste nepatřili k tým ortodoxným rodinám?

Od.: Né.

Ot.: Ku komu ste sa radili – k neológom?

Od.: K sionistům. My sme se hlásili k sionistům, ale pak sme tady zůstali a šli sme s transportem, místo, aby sme jeli tam. Tenkrát to byla Palestina.

Ot.: Pamätáte si na rabína?

Od.: Jo, byl tady rabín, ten se menoval Louis – on byl Ludvik, Louis Lówy. On přišel z Alsaska. Tady to určitě moc lidí neví a on se potom eště zachránil, on se dostal přič, já nevim.

Ot.: Myslíte, že sa zachránil?

Od.: Já myslím, že se říkalo, že on šel spátky do Francie, pak ji obsadili a pak dál nevim. Ale on tak v mý době. Pak tady byl ještě nejakej rabín Glazer, ten byl v tý malý synagóze, ale v tý velký byl ten rabín Lówy.

Ot.: Ako vyzeral tento rabín?

Od.: Já jsem byla děcko, já jsi nepamatuju, myslím, že měl bradku, hezkej člověk. Takovej dobře vypadající pán, měl hezkou manželku, myslím taky.

Ot.: Pamätáte sa na jeho manželku?

Od.: Já už si nepamatuju, myslím, že byla taková elegantní paní.

Ot.: Odkial' pochádzala?

Od.: Vím, z toho Alsaska. Esli ji přivedl, to já nevim.

Ot.: Mali aj deti?

Od.: Asi jo, já nevim. Já myslím, že neměli děti, ale já to taky nevim. Já jen vím, že on byl a kázal německy. V tom Alsasku se mluvilo francouzsky a německy.

Ot.: Doktor Glazer kázal v akej řeči?

Od.: Ten doktor Glazer měl na Kolišti dvě dcery, myslím a on myslím tedy kázal v tý malý synagóze. Já nevim, ono bylo možná víc ještě těch rabínů tady, ale ten vrchní byl ten doktor Lówy. To si pamatuju, ale...

Ot.: Nosil doktor Lówy klobúk a kaftan?

Od.: Já jsem ho tak venku neviděla. No tak né, kaftan, to asi né. To byl moderní. On já si myslím, že on byl asi liberální, jak se tenkrát říkalo. Já nevim, třeba nejedli vepřový maso, možná drželi tu ortodoxiu, já nevim.

Ot.: Doktor Glazer mal tiež bežný civilný odev?

Od.: Jako vostatní.

Ot.: Pajky nosili?

Od.: Ne. Nevidela sem, ne, pajky nenosili. A ten pan doktor Lówy, já myslím, že on nebyl ortodoxní, tady není už žádné pamětník, kdo by ho znal. Já náhodou to vím. My sme se pohybovali v židovský společnosti, jó? Moji rodiče potom byly v takový Lóži židovský a pak my sme měli. Já jsem chodila do školy, měla jsem kamarádky. Ony věděli, že sem židovka.

Ot.: Nestretli ste sa s antisemitizmom?

Od.: Né, nestretli sme se, pretože oni vedeli už od začiatku, že ja som židovka, pretože zaprvé ja som myslela už tenkrát nosila tady tu hvězdičku (na retiazke) určité, třeba uvnitř, ja nevím. Ale ja som to dycky rači rekla, pretože som sa vyhýbala nejakým, pretože ja nedovedu mlčet, víte, kdyby někdo něco řekl. A tak jó, ja jsem měla dobrý kamarádky ve škole a ony věděli, že som židovka.

Ot.: Aký mali vtedy ľudia názor na tohoto rabína, mali ho radi?

Od.: To vám nemôžu říct.

Ot.: Aký bol človek?

Od.: Ale ja si nevzpomínám. Ja ho vidím trochu tak před sebou, ale...

Ot.: Nezvykli ste sa s ním stretávať alebo ho navštevovať?

Od.: Né, vůbec né. Tady to nebyla malá obec, to byla velká obec.

Ot.: Teda išlo o veľkú židovskú obec?

Od.: Tady bylo těch židů hodně. Když bylo Simchat Tóra, to se chodilo s lampičkama, to teď už tak není, když jsou svátky a to električky byly plný s detičkama s fandličkama, tady bylo skutečně vidět, že tady bylo hodně židů.

Ot.: Kde žil doktor Lówy?

Od.: Doktor Lówy, když jsem byla malá, nebo v kterém věku, tak vím, že tady kázal. Ale ja osobně...

Ot.: Kde býval?

Od.: Nevím, vůbec nevím.

Ot.: Čo sa stalo s doktorom Glazerom?

Od.: No asi šli do transportu jako my všichni. Když se nedostal pryč, ja nevím, esli on taky se, ja nevím. Ja vím, že tu byl rabín Glazer a som znala aj jeho dcery, myslela. Byly tak možná v mém stáří.

Ot.: Priatelili ste sa s nimi?

Od.: Ne, ne, to ne. Ale ja nevím, esli úřadoval jako rabín, ja nevím. To nevím, ja si to už nepamatuju.

Ot.: Mali ste aj kantora?

Od.: No počkejte, kantor kdo byl? Jó, tady byl kantor – Ignoman se menoval. Ja myslela, že z Rumunska nebo od někad. Ignoman, měl krásnej hlas. Ja nevím, esli nebyl taky nejakým operným pěvcem nebo se to říkalo. Ignoman se mu říkalo. Ale ja nevím, esli přišel z Polska – myslela né, ja myslela, z Rumunska nebo odněkad. Ale někdy by to musel mýt tady, tady není nikdo, kdo si na to už pamatuje asi.

Ot.: Ako vyzeral tento Ignoman?

Od.: To si nepamatuju. Ja som ho slyšela tolikrát spívat, on měl nádherný hlas. Jó znala som, měl několik dětí. Ty byly o něco starší než ja, myslela. Ja teď vím, jedna

šla do Izraele. Některý se zachránili a některý se nezachránili. On nevím esli, on se zachránil, možná že šel taky do tý Palestíny. Já nevím.

Ot.: Kde žil, kde býval?

Od.: No, dyť já nevím, kde on bydlel.

Ot.: Akú mal kantor úlohu?

Od.: Kantor spívá při svátcích.

Ot.: Okrem toho nemal inú úlohu?

Od.: Kdo byl na obci, tak ten by to věděl, já to nevím, já jen vím, že tady byl, ale nevím, v kterou dobu, ale asi už před koncem toho židovstva tady v Brně. Ale předtím, kdo spíval, nevím, bylo víc asi těch kantorů. Ale ten Ignoman, tam lidi chodili, třeba jen aby ho slyšeli.

Ot.: Len tohto kantora ste poznali?

Od.: Jo poznala, šla sem, byla sem v synagóze, jen abych ho slyšela, už nevím. Nebo se říkalo, že on je. Ale já jsem znala toho jeho syna jednoho, jen tak sem věděla, to je – Moněk se menoval, Moněk. Byl starší než já.

Ot.: A jeho manželka bola odtiaľto?

Od.: To vůbec nevím. Měl děti, ale tu jeho manželku sem nikdy nevidela. To vám šhecko nemůžu říct tadyto.

Ot.: Bol v Brně aj šachter?

Od.: Ne, šachsen – ten zabíjel, že? To já už nevím, tady šachsen... To já slyšela sem to slovo často, ale já nevím. No asi tady někdo byl, protože byl určitě nejakej obchod, kerej prodával kóšer maso. Ale to nevím, jak se oni menovali.

Ot.: Vy ste teda nekupovali kóšer mäso?

Od.: Né. No kdyby to bylo. Jak vám říkám, my sme byly velmi uvědomnělý židi, jó, který by nikdy nezapřeli, co sou a nikdy sem se zato nestyděla a nevím, jaký já jsem byla dítě divný, že já sem byla na to pyšná.

Ot.: Rodičia vás k tomu viedli?

Od.: Já myslím, že u nás se mluvilo o židovství, my sme – nemněli sme ani mezuze, to víte co to je, jó... ale když se přišlo do bytu, tak tam visela – to vy nevíte, co to je – to byla taková - říkalo se to – modrá piksle, to byla taková pokladnička, tam bylo – tak modro-bílý to bylo a tam byla zakreslená Palestina a stálo tam KKL (1A 240) - Kerenkail medle J'isráel. To byl fond na zakoupení půdy v Palestíne tenkrát, jo? Pro židy, jo? Protože to byl kdysi židovskej stát, ale tak tu půdu, to se tam asi muselo zakupovat. A tak to bylo to, to tam viselo. Náš tatínek měl taky – jak se dostal, jak sme byly v tom hnutí mládeže, tak byly z papírů takovýho tvrdýho a to byla taky taková pokladnička do ruky. Mněla nahoře zárez a v tom zářezy, pod tím bylo plátno a tomu se říkalo, německy tomu říkali lmitasche. Nevím, co to bylo za skratku a do toho, když někdo chtěl dát pro Keren kail medle J'isráel (1A 244), tak do toho, jó? A náš tatínek mněl auto a byl cestující, jezdil po Slovensku a na Podkarpatskou Rus. A když někdo ho poprosil, esli by ho nevzali sebou. Ale jinověrci samozřejmě taky, jó a

že mu to zaplatí, tak tatínek dycky říkal né, mně platit nebudete, ale když to chcete zaplatit, tak tady do toho mi dejte ty peníze, to je – a teď jim to vysvětloval židům, nežidům. A jednou sem vyhrála na moje méno a sem dostala knížku Židovskou válku od obce nebo od toho Keren kail medle J'isráel (1A 247). To on měl tolik peněz, nastrádal.

Ot.: Takže tie peniaze dal do obce?

Od.: JÓ, to se dávalo ne do obce – no obec, tam byl ten KKJ, tak do toho se asi... Tak jak my sme třeba z toho hnutí mládeže chodili vyběrat ty piksle, jó? My sme mněli blok, před tima lidma sme to vybrali, napsali jsme jim, kolik tam bylo a podle toho bloku sme to zase v tom fondu to odevzdali. To byla taková ta povinnost tý mládeže, jo.

Ot.: Bolo v Brně mikve?

Od.: Ne.

Ot.: Nebolo?

Od.: Bylo. To tady bude v archívech někde. Já to nevím, esli tady byla mikve, asi byla.

Ot.: Vy ste ju nenavštevovali?

Od.: Já jsem nechodila, ale byla asi tam na té Křenové nebo někde, nevím to jistě, ale kde bydlelo víc těch ortodoxních židů, ale to byly určitě, ale to by mnělo být v nejakým zákonu tady na obci. To já to nevím, on už nikdo tak nežije, kdo by to věděl. Já nejsem sice nejstarší, ale ty třeba se tak nepohybovali víc v tý židovský společnosti.

Ot.: A cheder, židovská škola?

Od.: Nevim. Židovská škola tady byla asi. Byla tady obecná škola a bylo tady i gymnázium.

Ot.: Aký bol rozdiel medzi židovskou a štátnou obecnou školou?

Od.: No, asi cheder neměli tam. Tam bylo normální vyučování, mněli ivrit samozřejmě a možná v tom dejepise brali tam tuto, tento směr. Normální vzdělání, v tý škole byla maturita, která oprávnila na vysokou školu normálně.

Ot.: Bola tu Talmud Tóra?

Od.: Já nevím.

Ot.: Ješiva? Nič vám to nehovorí?

Od.: Né, já vím, co je ješiva, ale já nevím, esli tady byla, ale tady žije paní Gazdová, která chodila do židovský školy, třeba ona by to věděla.

Ot.: Takže vy ste nenavštevovali židovskou školu?

Od.: Né, náboženství. My sme mněli náboženství, když sme mněli školu, odpoledne náboženství. Když bylo to katolický náboženství, sme mněli volnou hodinu a my potom to židovský náboženství – to pak bylo odpolední vyučování.

Ot.: To vtedy chodil k vám rabín?

Od.: Ale né, učitel asi. Byly tehdy učitelé náboženství, třeba to byly nějak – nevím esli to měl jenom, neměl ten titul rabín.

Ot.: Mali brnenský židia nejaké typické zamestnanie?

Od.: No, já nevím, jak bych to řekla, já to taky tak nevím. Mněli obchody, mohli přece všecko mýt, jó? To není jako kdysi, že sme museli jít s pinklem na... že nesměli mýt pole, nesměli... A tak oni – bylo hodně továren na textil v Litoměřicích.

Ot.: Aké obchody zvyčajne vlastnili?

Od.: Cokoliv.

Ot.: A krčmy?

Od.: Restaurace a vtěch vėsničkách mněli takzvaný krčmy a restaurace a hostince mněli hodně židi. Potom po válce, když sem se provdala, můj muž mněl ve Velkém Meziříčí restauraci.

Ot.: Je možné, že žili v meste a na vidieku vlastnili nejakú reštauráciu alebo hostinec?

Od.: Jó, proč né. Dyť tady sme mněli, tady sme byly takzvane rovnoprávní, že jo? Až přišli ti Němci.

Ot.: Remeslá nejaké?

Od.: Já myslím taky. Eště se vyučili, potom když začala ta doba, že budou muset pryč a tak. Instalaci a takový věci mněli. Obchod a k tomu tu dílnu.

Ot.: Aké boli v Brně cesty před druhou svetovou vojnou?

Od.: To si už nepamatuju, ale už všecko bylo vpořádku. Někde třeba byly ty kočičí hlavy pak byly asfaltky, ale já už nevím. Ale ty čtvrtě a ty vilový čtvrtě...

Ot.: Bola už zavedená elektrina v 30. rokoch?

Od.: Ale jó, dyť jó, dyť sme byly vyspělej stát. Dyť na Slovensku taky, né? To bylo Československo.

Ot.: Stretli ste sa vo svojom detstve s prejavmi antisemitizmu?

Od.: Jó, jednou v obecní škole jedna mně řekla, blbá židovka a já sem to řekla mamince, tak maminka pak šla za ní a řekla, že já su stejná jako vona a tak dále a pak ona byla z toho velmi...

Ot.: Z akého dôvodu vznikali takéto predsudky?

Od.: Ale to slyší, slyší, dyť ono se říkalo.

Ot.: Nemali ste medzi sebou nejaký osobný konflikt?

Od.: Né. Vůbec né, to bylo v obecní škole, myslím v první třídě a pak brzy na to jí zemřela maminka a mně pak bylo líto, že moje maminka jí něco řekla, no ale tak muselo se těm děckám něco říct, že jo. Ona – to není, to je řčení, ale bohužel to bylo tak a teď taky, teď taky. Takový ty řčení mají pořád. Člověk to nesmí brát tak vážně, ale já jako dítě sem přišla nešťastná dom a pak maminka ji domluvila.

Ot.: Inak ste sa nestretli s prejavmi antisemitizmu?

Ot.: Ne, já si nepamatuju. Já totiž dycky hnedka říkám, že jsem židovka. Já nevypadám na židovku, když sem byla mladá, mněla sem blond vlasy a modrý oči, jo a ve mně asi nikdo tu židovku nehledal, ale dyž sem třeba po válce přišla do nemocnice nebo do porodnice, tak dycky sem na to nějak navodila, abych řekla, že sem byla v koncentráku. A proč? No, protože su židovka. A mněla sem pokoj a někdo kdyby třeba bejval něco řekl, tak už to pak neřekl a já sem nemusela na to odpovídat, protože já na takový věci mám dycky odpověď. Já sem dycky, né dycky, ale když člověk de do nemocnice a neví s kým tam – tak nějakým způsobem, já už si nepamatuju, jak sem to řekla, tak dycky sem nato nějak přišla, když se mně ptali: „A proč ste tam byly?“ Tak sem jim to řekla.

Ot.: Aká bola před druhou svetovou vojnou politická atmosféra?

Od.: No atmosféra byla, když přišli ti Němci. Tak to odpojení těch Sudet bylo, né? A potom, no tak my sme věděli, co nás čeká.

Ot.: Ako na to reagovali vaši rodičia?

Od.: My sme na to reagovali tak, že sme si zakoupili panamský vízum, abychom se mohli vystěhovat, ale to se pak anulovalo, jo, anulovali, tak sem se tam nedostali.

Ot.: Kedy ste požiadali o panamské vízum?

Od.: To už, když sme už museli jít někam pryč. My sme věděli, co nás čeká. V Rakousku už byly cely, tady mněli to, ale Hitler už se někde začal umístit, tak on zezbral šecko. Tak my sme byly přesvědčeni.

Ot.: Takže ste tušili, čo vás čaká?

Od.: JÓ, my sme tušili, ale nic to nepomohlo, celá rodina sem šli do transportu.

Ot.: Takže vám anulovali to panamské vízum?

Od.: JÓ, panamské vízum. A taky Američani byly velmi skoupý, mohli mnohem víc pomoct. Mohli víc pomoct, ony mohli zachránit hodně lidí.

Ot.: Pamätáte sa, ako sa Hitler dostal k moci?

Od.: Když Hitle přišel k moci? No, už člověk byl ostražitej, ale mněl být víc ostražitý. My sme myslely, že sem to nepříde.

Ot.: Vedeli ste o jeho knihe a jeho politike?

Od.: Mein Kampf, to sem věděli a že už šli transporty do Polska z Vídně a náš tatínek chodil každej týden, tady byly už adresa plné lidí. Už sme mněli lístky tenkrát a balíčky posílal. My sme myslely, že sem to nepříde, no přišlo to.

Ot.: Ako vás postihly židovské zákony?

Od.: My sme to šecko musely dělat. My sme musely odevzdat šperky, jo.

Ot.: Kam ste ich odovzdávali?

Od.: No, tady byla. Byl rozkaz a oni mněli šecko v evidenci. My sme tam musely jít.

Ot.: Každý kabát?

Od.: Né. Kožichy, tak se musely odevzdat, tak sme je odevzdaly. Tak musely přece lidi – my sme nemněly – nástroje hudební musely odevzdat.

Ot.: Pamätáte sa, ako to všetko začalo?

Od.: Né, já nevím, esli si to pamatuju. No nesměly sme nikam chodit, do cukrárny byl vstup zakázany. Tady jedna cukrárna na Náměstí svobody, Němci byly jenom v pohraničí a on už psal židi nevitání.

Ot.: Dědeček musel zatvorit' svoju výrobnu?

Od.: A to už dávno nemněly, on už byl mrtvej dávno, jo.

Ot.: Oni to teda už nezažili?

Od.: Voni to přece všecko – to se nemuselo odevzdat – no ty šperky chtěly mýt co nejrychleji v ruce, ale jinak co šecko zůstalo v bytě.

1. kazeta: B

Ot.: Vy ste vtedy ešte chodila do školy?

Od.: No, já sem chodila do školy, po střední školy sem chodila, tady se tomu říkala Vesna a to bylo ori ženská povolání.

Ot.: Vtedy ste ešte chodila, keď transportovali Židov?

Od.: Né, to sem už nechodila do školy.

Ot.: Ako ste ešte pocítala židovské zákony?

Od.: Nesměli sme nikam chodit, ale byli sme skupina, třeba že sme šli někam se koupat, jó, dokud nám – někam přece nebo něco, nebo navštěvovali sme se navzájem. Do kavárny sme už nechodili a tak jak se dalo, no. Už sme měli taky, to už nebylo to mládí jako malý, v malém věku, že jo.

Ot.: Ako ste reagovali na to, keď vypukla druhá svetová vojna?

Od.: Na to se pamatuju, protože já jsem měla, nevím už, jaká to byla organizace, která sprostředkovala – teď se tomu říká au-pair, jó – a já jsem měla jít do Anglie k nějaký dvouletý holčičce. Ano, já jsem měla místo a korespondovala sem, tehdy sem mluvila dobře anglicky – teď už neumým nic, bohužel a sem s ní korespondovala a měla sem přijít nějak v létě a ...To se muselo takzvaně mapovat.

Ot.: V ktorom roku to bolo?

Od.: Tady už byly Němci přece.

Ot.: V 1938-mom alebo 1939-tom? V ktorom roku to bolo?

Od.: Kterej rok to bylo? Tak 1938, 1939, ale to už tady Němci byly, měli v Praze ve Střešovicích ten úřad, tam se muselo takzvaně mapovat, aby se dostalo výjezd, jó? Oveření k výjezdu. A tak já už sem na tom pracovala, protože mý rodiče taky chtěli, abych šla pryč, ale když pak vypukla válka...

Ot.: Vaši rodičia chceli, aby ste šla von kvôli politickej situácii?

Ot.: Ale my sme vedeli, že Němci – už oni tady byly, už tam esesáci /SS/ měli ten úřad, jo? Ale potom to bylo od 15. března, jó, tak tam sem začala, ale potom 1. září vypukla válka přece v roce 1939 a potom už nikoho nepustili. Pak sem to nechala a pak sem si řekla – nechtěla sem rodiče tady nechat, dcera byla už provdaná, nebyla už s nima a sestra – to nebyla dcera, promiňte. Tak z nějakých morálních – ale já bych se už nedostala pryč.

Ot.: Museli ste nosiť aj hviezdu?

Od.: Jó, jó, já jsem tady zažila?

Ot.: Nosili ste ju?

Od.: Nosili, jo, já bych si netroufla. Ale než sme je nosili, tak tady sme museli stát na přední plošině v elektrice, se nesmělo jít ven tam – jako žid. Jó? A tyhle hvězdy sme eště nenosili, ale já jsem bydlela tenkrát, v těch Řečkovících sme bydleli a já sem stála na plošině. Přišel průvodčí a řekl: „Běžte přece si sednout.“ Ale já sem říkala: „Ale já nemůžu.“ A on říká: „Proč?“ Ale já sem mu říkala, že sem židovka. A von se na mě díval, jak sem vám řekla, já sem měla modré oči a blond vlasy a on říká: „A to máte voba rodiče židy?“ Protože sem neměla černé vlasy. No ale... Řekl, abych si šla sednout, ale já sem mu to vysvětlila a zůstala sem. Nešla sem dovnitř. Kdyby přišla kontrola, tak co bych z toho měla? Tenkrát...

Ot.: Čo by ste z toho mohli mať?

Od.: No nepříjemnosti, protože to bylo zakázané, úředně zakázané. No tak mě nevadilo, mě bylo 21 let, no tak sem stála na plošině. Já sem nemusela sednout. No pak hned přišli, já nevím přesně, v kterém roce přišli Němci.

Ot.: A tie hviezdičky ste si museli šiť sami?

Od.: No né, my sme dostali tu plachtu, to se rozstříhlo a ono bylo lepší, když se čtyř, esli víte, to se dalo spodek, víte a ono se to jinak třepilo. A přišli zase a to se muselo a muselo se to nosit, protože kolik lidí třeba přišli hned do koncentráku, když třeba nosili na tom (kabát). Hodně lidí chytali s tím. No ale...

Ot.: Mali ste pocit, že niektorý známy sa zmenili?

Od.: Myslíte dům nebo něco?

Ot.: Ano.

Od.: No já sem měla dobrou kamarádku ze školy a ona mě – tam se dokonce odnesla, ačkoliv tehdy to bylo nebezpečné – ale jelikož sem taky nevypadala tak židovsky, jó, tak sem šla tam do domu a dala sem si tam kufr s nějakým ložním prádlem. A dostala sem to spátky všecko.

Ot.: Počas celej svetovej vojny vám to uchovala?

Od.: Jó, ta by mi byla dřív přidala než ubrala, ona byla moc hodná. Ale já vám něco řeknu. Například do Terezína přišel jeden, kterej sem ho znala z obce a oni likvidovali ty byty. A on mě potkal a on mi říkal „Prosím tě, co ste se zbláznili? Tam bylo tolik takový ty perzské koberce, jó. My sme měli velký byt, no tak mezi dvěma nebo tak. Můj otec to rád kupoval. A já sem mu řekla: „My sme to neměli kam dát. Protože já vám něco řeknu. My sme měli skoro výhradně židovskou společnost a známých, tak

těm přece ne. A my sme jedině tam venku, co babička bydlela, byla domovnice, která tam zůstala bydlet, jó, když tam... Ale bydlela v suterénu. Tak jedině tam bychom to bejvali mohli dát, to byla jediná tak možnost, ale my sme to tam nedali, protože taková domovnice nemůže mýt tolik nevím kolik perzskej koberců. To by se hned na to přišlo, že to někomu schováva a to sem neriskovali, abychom někomu uškodili.“ Jó, tak sem mu to tenkrát tak vysvětlila. To nestálo za to, kdybych to dostala spátky, třeba sem to nepotřebovala. Mohla sem být bez toho, ale těm lidem se mohlo uškodit, když se jim tam dalo něco, co nepasovalo do jejich prostředí.

Ot.: Aké bolo celé meno vášho otca?

Od.: Můj otec se menoval Bedřich Hertzka, po tom Móricovi. A teď chcete vědět, kolik jich měl sourozenců.

Ot.: Pamätáte si jeho židovské meno?

Od.: To neznám. On umřel v Terezíne, ne Osvětimě asi a tam se mně nikdo na to neptal, na ten pohřeb, jaký měl židovský meno.

Ot.: Kedy sa narodil?

Od.: To vám můžu říct. On se narodil 30. března 1893.

Ot.: Kedy zomrel? Zobrali ho?

Od.: 8. října 1944 možná, už tam sme přišli do Osvětimi a dál sem ho neviděla na rampě.

Ot.: Naposledy ste ho videli v Osvienčime?

Od.: To já nevím. Na rampě, nebo jich dali zvlášť a už sme ho nikdy neviděli a neslyšeli o něm. Jemu bylo, šak si to vypočítejte 51 roků.

Ot.: Zmenil si nějak meno?

Od.: Né, před válkou se ještě nemuselo, ale to se nedělalo eště tak a po válce už nežil.

Ot.: Vašej matky meno?

Od.: Ona byla Marta Kohnsteinová, po těch druhých prarodičůch.

Ot.: Kedy sa vzali?

Od.: Jó vím, stejně jak tatínek. V Osvietimi.

Ot.: Kedy sa vzali?

Od.: Á, oni se vzali – to já vím. 11. února 1917.

Ot.: Kde sa narodil váš otec?

Od.: Ve Slavkově. Šak oni byly ze Slavkova.

Ot.: A maminka?

Od.: 27. 06. 1887, ona byla starší než tatínek. V Brně.

Ot.: Kde sa zoznámili? V Brne?

Od.: V Makábě.

Ot.: Maminku ste kedy videli naposledy?

Od.: Vždyť vám říkám. My sme šli po rampě, sme přišli do Osvětimi a náhodou, úplnou náhodou byla moje sestra, která už měla jiný jméno zařazena do stejného transportu do Osvětimi, jó? A tak sem šli a vzali sme maminku doprostřed, ona vypadala, jí taky bylo něco přes padesát, jo a vypadala, no když jak už člověk byl už tři roky v Terezíně. My sme byly tři roky v Terezíně, byla hubená, jó?

Ot.: Takže predtým bola tri roky v Terezíne?

Od.: JÓ, já jsem byla tři roky v Terezíně, než sme šli v tom 1944-tým do Osvětimi. Já sem, my sme přišli prvním transportem z Brna, 2. prosince 1941 sme přišli do Terezína. Tři roky bez nějakého měsíce sme byly v Terezíně.

Ot.: Naposledy ste ju teda videli v Osvienčime?

Od.: V tom Osvětimě nás vzali na rampu.

Ot.: Tam vás jako rozdelili?

Od.: Tak jak palec, jo, jak se ukazovalo. My sme šli s maminkou a nám ukázal na tu stranu a mamince ukázal taky. A my sme řekli, to je naše maminka, tak ona musela jít tam a to on nám zachránil život, jó, vlastně tím, že sme to přežili. On říkal, že my sme museli jít na tu stranu. Protože jeden transport předtím ptala po mý přítelkyni, a tam mě řekli tito z transportu, ona šla s maminkou, on ařekla, že chce jít s ní a ona jí řekla, ať jde. Tak ona šla s maminkou do plynu, mladá, jako já byla stará. A já vám řeknu, je to moje to, ale vono se o tom taky píše, že oni potřebovali pracovní síly. A v tom říjnu 1944 v létě byla ta invaze v Normadii, jó a ty Němci dali, co mělo ruce a nohy na boj, jo a potřebovali pracovní síly. Jinak by vzali ten celej transport a dali ho bez selekcí. Tak ja ten zářijovej, třeba ste o tom slyšela, jednu noc, co tam tak zabili tolik lidí. A tím, že oni potřebovali pracovní síly, dokud to vydrží, tak oni mě dali na druhou stranu a dali do různých pracovních táborů na práci, protože je potřebovali. Jinak by je dali šecky na tu druhou stranu. A to je taková hypotéza, ale ono se o tom psalo, oni potřebovali pracovní síly, jedine oni nás nechtěli zachránit, když nás... A taky všecky to nepřežili, to byly strašné podmínky.

Ot.: Rozprávali vám rodičia o tom, jako sa zoznámili v klube Makabi?

Od.: To já nevím, to sem se neptala, ale oni chodili cvičit, oni tam chodili cvičit a tam byla taká společnost.

Ot.: Čo cvičili?

Od.: V té Makábě. To je sportovní klub. To byl tělocvik, tenkrát to byl jenom tělocvik, potom za mých dob už bylo lyžování, tenis, dokonce na koních se jezdilo, jó. Pak se tam poznali, tatínek byl po vojně, jó, on měl – on byl raněnej. On byl na vojně a on měl tady nábojích v kyčli. To se nedalo operovat a byl trošku postiženej, nebylo to vidět, ale při plavání to nešlo, nemohl dát tu nohu tak stranou.

Ot.: Na ktorom fronte slúžil?

Od.: On byl na fronte.

Ot.: Kde, neviete? V Taliansku?

Od.: Nevím, on my to vykládal, ale já už nevím, ale byl zraněnej a potom jako on byl textilák, on dělal textilní školu tady v Brně a tak on byl... Tady bylo takové depo těch uniform, jó? A v tom on tam pracoval. Eště až do toho 1918-týho roku, když už bylo po válce. A tak se tam, tak on chodil tady v Brně a tak se tam v tom Makábi poznali.

Ot.: Kedy mali svadbu?

Od.: Jó, tam to měli v templu, ale já teďka nevím, kdo je oddal, myslím ten rabi Lówy, myslím, no napište to tam, když to nebude tak všechno. A myslím, že právě v tý velký synagóze.

Ot.: Takže mali židovský obrad?

Od.: Jó, jó. Oni byly.

Ot.: Stáli počas obradu pod baldachýnom?

Od.: Já nevím, no tak tam ten baldachýn dycky stojí. No nebylo to tak úplně přesně. To já nevím.

Ot.: Nerozprávali vám o svojej svadbe?

Od.: Ale určitě, ale třeba už si to nepamatuju, tady ten datum sem si náhodou, protože to sem věděli. To já nevím, esli tatínek přišel s nějakým dárkem (na výročí) nebo... Tak já vím, že to bylo, jak sem řekla.

Ot.: Aké mal váš otec vzdelanie?

Od.: On měl školy, nevím, asi do kvarty, eště tam, v tom pohraničí. On byl přece tam nahoru v tom Libavském Údolí a chodil tam – teď je to Sokolov, do Falkenova chodil do školy a tak eště měl tu průmyslovou školu textilní, tak ji dělal tady ve městě německou, protože on vlastně, tam se mluvilo jenom německy nahoře.

Ot.: Kol'ko rokov trvala táto škola?

Od.: Čtyři roky.

Ot.: Skončila sa maturitou?

Od.: Jó, maturitou a pak šel asi a potom, když byla válka, tak šel do války a vrátil se do Brna do toho depa spátky, jó?

Ot.: Takže pracoval kde?

Od.: No tam v tom – tenkrát pracoval tady, jak sem vám řekla do konce války a potom on si našel nějaký zastoupení. On dělal cestujícího.

Ot.: Kde bolo to depo?

Od.: Tady na Štěfánikovy, ale to vy neznáte. Já myslím, že teď tam nějaký skladiště, když du kolem.

Ot.: Čo tam konkrétne robil?

Od.: No, já nevím, co tam dělali. Tam uskladňovali uniformy, já nevím. Byla válka, ještě maminka byla v domácnosti. Ona měla potom, sestra se narodila v 1918-tým roce.

Ot.: Aké vzdelanie mala vaša mamička?

Od.: Maminka měla normální školu a byla velmi nadaná na malování a na spěv, tak jestli vzala nějaký hodiny, já nevím.

Ot.: Tu v Brně chodila do školy?

Od.: JÓ, tak hoby, možná, já nevím.

Ot.: Mala teda nejakú tú kvartu?

Od.: JÓ, to měla tu základní školu až do kvarty určitě. Já nevím, teď kde je, tam v Králově Poly chodila.

Ot.: Aký mala vaša matka materský jazyk?

Od.: Ona měla, to já nevím, babička neuměla vůbec česky z toho Německa, tak možná, že měla mateřskej jazyk německej. Ale mluvila česky. Babička přišla z Německa přece.

Ot.: Okrem toho aký jazyk ešte ovládala?

Od.: Maminka mluvila perfektně česky a německy.

Ot.: Hovorili vaši rodičia v jidiš?

Od.: Né.

Ot.: A váš otec? Čeština a němčina?

Od.: Tatínek česky a potom byl tam německy a přišel zpátky a neuměl vůbec česky. Těžko se naučil tu češtinu. Nó, tak perfektně zase nemluvil, protože měl německý školy a pak v Brně textilku, protože nemohl přejít na takovou trošku vyšší školu, jÓ. Aj i když to nebyla vysoká škola.

Ot.: Kto vlastnil tú textilku?

Od.: To měla armáda, dyť on se z války vrátil poraněnej. Tam dělal až do konce války a potom si našel toho tady, šeco to bylo rozpuštěný, každej šel pryč vod toho a on si našel si cestujícího a našel si tu nějaký místo.

Ot.: A čo potom robil?

Od.: Cestující, to teď už není cestující anebo se říká agent, on jde a nabízí zboží. A pak se mu to v továrně objedná a dostane to zboží, zaplatí to. To je takzvaný cestující. To bylo hodně, jÓ?

Ot.: Tým sa zaoberal až po začiatok druhej svetovej vojny?

Od.: To dělal, ne tak úplně, protože potom už židi nemohli pracovat, ale pracoval dost dlouho. Jezdil po Slovensku a v Podkarpatsku.

Ot.: Takže on mal vlastné auto?

Od.: V 1930-tým roce koupil, myslím si takovou starou pragovku a jezdil s tím a potom to měl škodovku. No, ale on to potřeboval k práci.

Ot.: V akom jazyku sa s vami rozprávali vaši rodičia?

Od.: Německy, tatínek mluvil špatně česky. Takže vyrůstal tam v tom pohraničí. On mluvil jenom německy. Ale rozuměl, dorozumíval se, dyť on když jezdil k zákazníkům a na Slovensko jel a tam až na Podkarpatskou Rus. Dycky se domluvil.

Ot.: Ako vyzerali vaši rodičia?

Od.: Sem vám ukázala, né? Tady je mám.

Ot.: Takže ich odev sa neodlišoval od odevu ostatných obyvateľov mesta?

Od.: Né, já nevím.

Ot.: Váš otec chodieval v obleku?

Od.: JÓ. Musel být voblečenej. Tenkrát se ještě tepláky nenosili. A tady mám právě tu babičku a teď tady je sestra a ten mladej pán je její manžel. Ona byla vdaná.

Ot.: Vaša maminka dala na elegantný vzhľad?

Od.: Maminka né, nedala, maminka byla velmi dobře oblečená, neměla moc hadrů, ale byla dycky, ona byla fešanda. Šak to tam je vidět na tý fotce.

Ot.: Keď išli do synagógy, nemala klobúk alebo šatku?

Od.: Já nevím už.

Ot.: Alebo parochňu, šatku?

Ot.: Šátek? Né, nenosila. Tenkrát se nosil asi dycky klobouk, ale já myslím, že tenkrát nosili klobouk – tý 1920-tý léta. Nebyla nějak hypermoderní a taky my sme nebyly žádní boháči.

Ot.: V akých podmienkach ste žili?

Od.: My sme měli skutečně pěkný děctví, rodiče nám mohli dovolit to lyžování v zimě a šeko.

Ot.: Takže ste nemali finančné problémy?

Od.: Ne. My sme o ničem nevěděli, ale tatínek se hodně nadřel, on obyčejně nebyl doma a když měl tu túru tam až na Podkarpatskou Rus, tak to byl třeba i šest týdnů pryč, ale to on dycky bral maminku sebou. Tam je pěkněj kraj.

Ot.: Kto bol zatiaľ s vami doma?

Od.: To už sme byly dospělý.

Ot.: Nosil vám z tých ciest nejaké darčeky?

Od.: Když přijel? Né. Mamince někdy koupil, když něco pěkného viděl. JÓ, měla pěkný věci, o šeko sme přišli, museli to pak odevzdat do banky, ty šperky, co jí koupil.

Ot.: Ako bol vybavený ten prvý byt, v ktorom ste žili?

Od.: No, to sem vám řekla. Dvou pokojovej byt, no. Postupně sme už nabyly věci a potom sme měli čtyř pokojovej, asi tatínek dobře vydělal, že si to mohl dovolit. Oni se brali v 1917-tém roce, měli samej starej nábytek od rodičů nebo tak něco a pak oni se zařídili a měli sme pěkný děctví.

Ot.: Pamätáte sa, v akom štýle bol váš nábytok?

Od.: Nic, normálne, čo bolo práve moderní tenkrát v 1930-tých letech.

Ot.: Bývali ste v osobitnej izbe?

Od.: JÓ, my sme mali se sestrou vlastní pokoj.

Ot.: Aké izby tam boli. Mali ste kuchyňu?

Od.: Byla kuchyň a byla ložnice, jídelna a obývací. Čtyř pokojovej byt s pěknou koupelnou, bylo to ve městě, v bytě a už sme v tý čtvrti, jak jsme bydleli a potom to šlo zase dolů až tomu einkvartíring s těma třema rodinama v jednom domě nebo v jednom bytě.

Ot.: Kde bol tento jednoizbový byt, kam vás nakvartírovali?

Od.: JÓ, to bylo tady v Žabovřeskách, to bylo. Žabovřesky tady v Brně. To byla taková čtvrť, kde byly takový malý domky řadový a dole byla kuchyň. A potom ty Holtzovi, ten profesor, si myslím, nechal dva pokoje anebo tak.

Ot.: V ktorom roku vás tam nakvartírovali?

Od.: No já nevím, to sme šli asi v 1940-tým nebo někdy. To byl ten einkvartíring, to by v určité ulici nebo řadový byt, kde mohli židi bydlet.

Ot.: V tomto štvorizbovom byte ste mali zavedenú aj vodu?

Od.: Ale ovšem, to byly 20. léta, to už přece všecko bylo.

Ot.: Mali ste v domácnosti nejakú výpomoc?

Od.: JÓ, když sme byly malý, tak sem měli dycky – já to tak nerada říkám – služka, to se teď už neříká, teď se říká výpomoc anebo tak.

Ot.: Ako sa volala?

Od.: Já už nevím, jak se jmenovala. Jedna se jmenovala ?, druhá se menovala Hedviga, já už nevím, jak. Ale to byla dycky hodný děvčata a u maminky se měli moc dobře, u mojí maminky.

Ot.: Čo mali na starosti?

Od.: Tak pomáhali. Já už nevím, esli prali.

Ot.: V domácnosti?

Od.: JÓ, v domácnosti. Jenom v domácnosti a s děckama třeba, když sme byly malý, sme chodili do školy a spátky. A když sme pak byly větší, tak maminka už nechtěla.

Ot.: Prečo?

Od.: Né, potom řekla, že ona to stačí, no. Tak, když už sme byly větší samostatný a... Né, ja nevím, potom, nevím v kterým roce, my sme už neměli. Určitě né z důvodu ušetření, ale někdy sme měli, já jsi pamatuju, jednu sme měli tady z Telče a odněkud.

Ot.: Boli židovky?

Od.: Né, to nebyly židovky. To byly děvčata z venkova nebo tak. A ta jedna si nikoho nechtěla, rodiče ji nedovolili si nějakýho mládence vzít, a tak ona měla maturitu a pak ona s nama dělala úlohy a byla spíš taková jako kamarádka k nám. A ona pak brzy odešla. Jó, tak to byly dycky hodný děvčata.

Ot.: Mali vaši rodičia kóšer domácnosť?

Od.: Né, dyť sem vám to myslím vyprávěla, oni né. I šunku sme jedli. A bylo dobré.

Ot.: Držali ste šábess?

Od.: Já nevím, třeba se rozžili svícny, já nevím. Chanuku sme drželi.

Ot.: Ako vyzerala u vá doma Chanuka?

Od.: Normálně, Pesach a to Simchat Tóra a tak. Ale možná, že na šábess – já nevím. Když tatínek měl třeba výročí, tak šel do templu na kadiš, jó? Ale já nevím, třeba sme rozžihali, ale každopádně si nepamatuju, že byl byli řekli, že dneska musíme být večer doma, je pátek večer. Tak to nebylo.

Ot.: Ako často chodieval váš otec do synagógy?

Od.: Na ty svátky. Když byl doma, dyť on byl, třeba v Bratislavě byl do synagogy.

Ot.: A vaša mamička?

Od.: Maminka taky. Bud' šla nebo taky nešla. Ale my sme byly, jak vám říkám a každému to taky říkám, nebyly sme pobožní, tedy ale uvědomělý židovky, židi, jó? A nikdy bych tím nedopustila, aby někdo na to něco řekl a jak jsem vám už řekla, už jako dítě sem byla na to pyšná, já nevím.

Ot.: Čo vám z toho židovstva predali rodičia? Rozprávali vám niečo zo židovskej histórie?

Od.: No tak já nevím, my sme chodili do náboženství, tak to sme všeccko znali od stvoření světa a takové.

Ot.: A čo z toho židovstva ste získali od vašich rodičov?

Od.: To byla taková samozřejmá věc, já nevím. Já když sem se narodila, tak já sem židovka, rodiče to stejný.

Ot.: Kedy vám to povedali?

Od.: To bylo ve mně asi už. A my sme chodili taky cvičit a do toho hnutí mládeže a tam by sme si to ani jinak nedovedli představit.

Ot.: Ako ste držali Chanuku?

Od.: Jó, tak rozžihali se svíčky, dostali sme dárky. Každěj den jeden víc.

Ot.: Kto zažihal vždy tie sviečky?

Od.: Tatínek dycky. Já myslím, že tatínek a on uměl taky říct tu bróche (?) a já ji vůbec dneska neumím. To, co se říká.

Ot.: Takže pri každej sviečke ste dostali nejaký darček?

Od.: Né. To se – první den je jedna, druhéj den jsou dvě. Dycky o jedno víc.

Ot.: A o koľko sviečok viac, o toľko viac darčiekov?

Od.: Né, vôbec né. My sme dostali tak, jak děti dostanou pod stromeček. Já nevím, tak my sme dostali na Chanuka ten dárek.

Ot.: Čo to bývalo?

Od.: Já už su nepamatuju. Třeba boty, třeba nový co se potřebovalo. Já už si to nepamatuju, skutečně né.

Ot.: Ako ste slávili Pesach?

Od.: JÓ, to dělal dědeček, ten Kohnstein, ten dělal. Bydlel v Brně, jó, přišel, šecker se připravilo a on dělal šecker tak podle – kosti a co tam patří, petržilka ve slaný vodě.

Ot.: Aj vám popri tom rozprával príbeh?

Od.: Ten příběh musela číst nejmladší osoba, a to je ta hagáda, a to jsem byla já.

Ot.: Čítali ste to?

Od.: JÓ, četla.

Ot.: V akom jazyku ste to čítali?

Od.: Já už nevím. Asi německy, já už nevím. No ivrit né.

Ot.: Jom Kipur ste držali?

Od.: JÓ, to sme drželi, protože sme se omluvili ve škole, že je velké svátek a šli sme ze školy. Ale to sme išli do synagógy. Ale s tím postem, já už nevím, esli sem se postila. Ale jó, jako mladý děvče jó, ale potom, když sme se vrátili, už sem říkala ne. Už byl člověk, ale jinej zas jó, tak polovičně. Ted' už né.

Ot.: A Sukot?

Od.: Sukot sme drželi, já už nevím. No my sme neměli tu suku na dvorku nebo něco. Já taky chodim do synagogy, když je suka.

Ot.: A vtedy ste chodievali tiež do synagógy?

Od.: Né, já nevím, já nevím. Já jsi pamatuju hodně, tady pan předseda, a třeba ho znáte pana inženýra Webera, ne, nebyl někdy tam u vás v Bratislavě? No skrátka, když padne nějaký slovo, nějaký slovo, nějaký jméno tady v Brně, tak já pokaždý všecker vím, já jsem starší... On říkal, že su chodící kronika. Skutečně.

Ot.: Purim si pamätáte?

Od.: Purim, jó? To byly dycky Purim, to se to ...

Ot.: Purimspiel?

Od.: JÓ, Purim špíl, já už nevím, ale obyčejně bylo něco nacvičeno, mám tam nějakou fotku, tu jsem nevzala – jako baleríny sme – a to se tančilo, ty děti, jó...

Ot.: Kde ste vtedy nacvičovali, v škole?

Od.: Ne, to se, to bylo v nějakým sále. Já jsem nechodila do židovské školy. JÓ Purim sme, to sme měli.

Ot.: Kto nacvičoval s vami tie vystúpenia?

Od.: Já nevím, to asi v tělocviku. Já už nevím. Takový orientální, dneska jsem to měla i v ruce takový kalhoty, to maminka šila, ale všechny stejný měli, takový z organtínu, takový sukínky.

Ot.: A doma ste jako slávil Purim?

Od.: Doma? Já nevím, asi že né.

Ot.: Chodievali te vtedy na bál?

Od.: Ale jó, chodili. Židovský bály, to bylo náš, jó. Tam na Purim, to byl maškarní a pak mělo ženský združení a to byly ty židovské plesy a to sme všude chodili, do židovských organizací na plesy.

Ot.: Takže v brnenskéj židovskej obci nemal nikdo z vašej rodiny funkciu?

Od.: Né, tatínek neměl, né. On na to neměl čas, on tady nebyl.

Ot.: Mali ste doma bohatú knižnicu?

Od.: Jó, měli sme.

Ot.: A pamätáte sa, aké knihy ste mávali?

Od.: Všecko.

Ot.: Čo čítaval rád váš otec?

Od.: Já nevím, co čítal, esli to byl Max Brot nebo Walddorfer, samý dobrý knižky.

Ot.: Noviny?

Od.: Noviny, jó měl. Prager Blatt, to bylo takový německý ale židovský. Úplně redaktoři šecho židovský. To bylo z Prahy, jo.

Ot.: Aj nejakú židovskú literatúru?

Od.: Jó, to víte, že jó. Šalom Asche, Šalom aleu chem a nevím co všecko a teď já mám doma jednu takovou tak jak je ta, ale poloviční, jó to byl taky takovej nábytek, to sem dostala náhodou spátky a tam to je jenom židovská literatura nahoře v tom skle. Lustiga, ta co je te a my sme bydleli v tom Velkém Meziříčí a to je malý město, jak jsem byla s tím manželem v tý restauraci, jó? Jinam mně pak vzali a už 1978-tým sme se stěhovali do Brna. Ale to dycky nám, můj starší syn dycky řekl: „Ty když přijdeš“- Kniha se to menovalo tenkrát – „když přijdeš do Knihy“ – tak tam byla nějaká prodavačka, Anička se menovala, ona nás znala – „tak Anička už ti položí na stůl, co nový židovskýho vyšlo.“ A já sem to taky kupovala.

Ot.: Keď ste boli dieťa, tiež ste veľa čítali?

Od.: Jó, u nás...

Ot.: Boli knihy, ktoré vám rodičia neodporúčali čítať?

Od.: Jó, o tý lady Chaterleyový sem četla a to tenkrát bylo tajný, myslím. Ale to už byl Protektorát, to už sem byla dospělá.

Ot.: Rodičia vám teda neprikazovali, čo máte čítať?

Od.: Né.

Ot.: Ani vás neovplyvňovali?

Od.: Né.

Ot.: Vaša mamička čo rada čítala?

Od.: Četla hodně taky. No romány, já už nevím, co.

Ot.: Noviny tiež nějaké čítala?

Od.: Taky. Informovaná.

Ot.: Aké noviny čítala?

Od.: No ten Prager Tagblatt sme měli.

Ot.: Pamätáte sa, aké mal váš otec politické názory?

Od.: Já nevím, ale byl dycky socdem. Židi byly šecky socdem. A né, to ja klidně řeknu soc-dem. Taky sme měli nějakýho Angele Goldstein, nějakýho poslance židovskýho v Ostravě myslím.

Ot.: Takže volil sociálnu demokraciu?

Od.: Jo. Ale on se nijak neangažoval, vůbec ne. Jen když byly volby, odevzdal hlas. To já si pamatuju, já myslím, že to tak bylo. Tady mi někdo řekl, že šecky židi volili soc.-dem. Já nevím, ale vím, že to bylo soc.-dem.

Ot.: Nepôsobil v nejakej spoločenskej alebo kultúrálnej organizácii?

Od.: Oni byly v tý Lóži, víte? To byla taková židovská organizace, no organizace – víc společenská a ona byla taky trošku charitativní. Když pak, třeba vdově nebo něco se dařilo špatně, tak se podpořil.

Ot.: Čím sa okrem toho zaoberala táto organizácia?

Od.: Oni měli dycky takovej ten večer a se bavili a měli přednášky. To je jako bned rít, to ste možná slyšela. No a pak tady se to menovalo Societé.

Ot.: Kedy sa tam stretávali? Ktorý deň v týždni?

Od.: Já nevím, ale to musel někdo někoho navrhnout, on se pak přijal slávnostně.

Ot.: Kollko času tam zvykli trávit?

Od.: Né, tam vůbec né moc času. Večer někdy nebo v sobotu, večer, nebo já nevím. Nebylo to tak pravidelný nebo jó bylo pravidelně se jednou za nějaký čas sešli.

Ot.: Akých ste mali susedov? Židov, nežidov?

Od.: Například tam, jak já jsem se narodila, tak tam v těch domech, v každým bydlela aspoň jedna židovská rodina. Ale já znám teď taky nějaký, ty zůstali, co v Palestíně byly, šli eště do Palestíny včas a tak, jo. Tam bylo pár židovskej rodin v takovým bloku.

Ot.: A vaši susedia boli tiež Židia?

Ot.: Nade mnou byla jedna paní Winkreuzová a řekla mamince dycky: „Prosím vás, ať vaše děvčata už hrají něco jinýho na ten klavír, to se už nedá poslouchat.“ Ale jinak sme neměli žádný těžkosti. Né, vůbec né.

Ot.: Takže ste nemali konflikty?

Od.: Né, já nevím, my sme se tak.

Ot.: Aj ste sa stýkali s nejakými susedskými deťmi?

Od.: JÓ, s děčkama jsme se hráli, to ještě nenosili ty bílé punčochy. Všichni věděli, že sme židi.

Ot.: Čo ste spolu podnikali?

Od.: Co sme dělali? Já už nevím. Tak byla taková veterinární, tam je teďka veterina brněnská, tam bylo tenkrát, tak tam sme se dycky jeli dívat na ty zvířátka a tak. Tam byl takovej velkej jelen a chudák byl nějakej nemocnej. A tak sme tam šli.

Ot.: Nechodievali ste spolu do kina?

Od.: Né.

Ot.: S rodičmi?

Od.: JÓ, vím, že sme šli aj s rodičema.

Ot.: Aj do divadla?

Od.: To už sme pak šli sami přece.

Ot.: S kým sa vaši rodičia priatelili? Kto vás navštevoval?

Od.: No, tak myslím, asi známý a přišli ty děti pak k nám, jÓ.

Ot.: Vaši príbuzní?

Od.: Né, to byla přítelkyne od maminky, ta měla ty dvě dcery, taky takový holčičky jako my. Ta byla starší ta jedna. No tak nás přišli v bílých punčocháčích, přišli dycky elegantně. Když byly u nás, tak se něco uvařilo anebo...

Ot.: Ona bola židovka?

Od.: JÓ, to byly dycky židi všecko. To tedy skutečně si nepamatuji některý nežidovské. JÓ moje přítelkyně ze školy a tak to jÓ.

Ot.: Při akej příležitosti sa navštevovali?

Od.: No, to já nevím, byla děcká Kindehauser nebo něco, takový pro děti a přišlo jich víc, já už si nepamatuju.

Ot.: A váš otec akých mal priateľov?

Od.: No oni měli tak tu svou společnost v tý Lóži. Ale znal hodně lidí, ale on nebyl doma, aby si mohl nějak pěstovat ten společenskej život, cestoval.

Ot.: Nemal ani takých kolegov z práce, ktorí by ho častejšie navštevovali?

Od.: Kde on pracoval? No, on neměl pracoviště, to byla firma, která nebyla v Brně, on tam kdysi jel, měl svou práci a já už nevím, kam chodili.

Ot.: Najviac priateľov mali z Lóže?

Od.: Né, oni měli jen židovskou společnost, to vím.

Ot.: Takže v tej Lóži?

Od.: JÓ, v tý Lóži nebo v Makábi, já už nevím, to vám už nemůžu říct, nebo šli to kavárny a tam se potkali s nějakýma známýma málokdy. A to normální život takový střední vrstvy.

Ot.: Chodievali ste s rodičmi na nejaké dovolenky alebo výlety?

Od.: JÓ, voni jeli třeba někam do lázní, když se potřebovali léčit nebo něco a my sme jeli do tábora a do toho hnutí mládeže.

Ot.: A keď ste boli menšie deti, brávali vás so sebou?

Od.: JÓ, tak to když sme byly děti, to se jelo, už sme měli to auto, už sme jeli k nějakému jezeru do Rakouska, bydleli sme v hotelu Slávia.

Ot.: Podnikali ste také samostatné výlety?

Od.: No, tak jo, ale na lyže sme jeli dycky s tím Makábia...

Ot.: Kedy to bývalo? Počas dovolenky alebo počas víkendov?

Od.: To už nevím, neptejte se mně, já skutečně nevím. Ale dycky sme měli tak ode všeho – to hnutí mládeže dělalo každou neděli nebo taky víkend, že se tam spalo. Do Břeclavy, tam byly taky – já znám celou společnost z Břeclavy, ty sou teď v Izraeli některý. Tak to sme byly úplně tak vytížený tíma židovskýmá spolkama.

Ot.: Ako často ste chodievali na výlety? Dva razy za rok?

Od.: Já nevím, v zimě se jelo na lyže a v lete se jelo někam k moři nebo k jezeru nebo ještě nevím, nebo byl ten tábor někde. Jednou sme byly – to bylo na Slovensku, jak se to menovalo? Tam sme byly taky – Erdóház. Nevíte, kde to je? To je tam někde v Podkarpatský Rusi nebo v Maďarsku. Ale to byl nějaký zámeček, my sme to měli najmutý a tak tma bylo moc hezky, to byl moc pěkný tábor. A to mi bylo asi dvanáct let, tak jak si to mám všechno pamatovat?

Ot.: Viete niečo o súrodencoch vášho otca?

Od.: Můj otec měl tři sourozence.

Ot.: Ako sa volali?

Od.: On měl bratra Alfréda, ale neptejte se mně na data narození, to nemůžu vědět.

Ot.: Kde sa narodil?

Ot.: To chcete vědět, jak je starej. On byl nejstarší, ale nevím. Já bych musela mýt tu terezínskou knížku, ale nebudu to hledat. Ten byl nejstarší a zahynul v Lodži.

Ot.: A narodil sa tiež v Slavkove?

Od.: V Slavkově. Potom měl sestry, Adélu, o byla myslím druhá, nebo nevím, která byla nejmladší.

Ot.: Ona sa vydala?

Od.: Ona byla potom vydatá a menovala se Goldbergová a zemřela v Terezíně.

Ot.: Narodila sa taktiež v Slavkove?

Od.: Jo. Můj otec byl nejmladší, on se jako poslední tam narodil. A zemřela v Terezíně. A její manžel byl Max Goldberg a ten zahynul v Osvětimu asi. Na tom už nezáleží.

Ot.: On odkiaľ pochádzal?

Od.: On byl tam někde z Mladý Boleslavy, z Čech.

Ot.: Mala Adéla aj nejaké deti?

Od.: Adéla měla dva syny.

Ot.: Ako sa volali?

Od.: Rudolf a Karel, ale nevím, jak byly staří.

Ot.: Alfréd mal nejaké deti?

Od.: Měl dve dcery a ta jedna zahynula v tím zářijovým transportem tenkrát ta Trúda. A ta Lízbet žije v Berlíně. Ta to přežila.

Ot.: Takže Trúde zomrela v Osvienčime?

Od.: V Osvětimě.

Ot.: Ako sa volala Alfrédova manželka?

Od.: Ta se menovala Annie Strakosch myslím, ale oni...

Ot.: Bola židovka?

Od.: To židovka byla, jó.

Ot.: Ako sa volal tretí súredenec vášho otca?

Od.: Emílie. Ona zůstala svobodná.

Ot.: Zostala slobodná?

Od.: Zůstala svobodná a pak žila u nejaký sestřenice ve Vídni, dělala – ona tam měla penzión, tak ona tam dělala takovou tu hospodyňku a pak šli do Anglie a v dubnu 1945 byly zabiti nějakou bombou. Taky to nepřežili.

Ot.: Čím sa zaoberal Alfréd?

Od.: Byl gymnaziální profesor.

Ot.: A jeho manželka bola v domácnosti?

Od.: Jó, manželka asi byla v domácnosti, já nevím. Oni byly v Litoměřicích, o těch sme moc málo věděli.

Ot.: A Adéla?

Od.: Adéla byla v domácnosti. A její muž byl nějakým účetním v nějaký továrně.

Ot.: A oni žili kde?

Od.: V Mladý Boleslavy.

Ot.: S ktorými príbuznými udržiavali vaši rodičia kontakt?

Od.: Ze všema a všecky byly daleko.

Ot.: Ako často sa vídali?

Od.: Já nevím, jednou za rok, třeba ne za rok, já nevím.

Ot.: Aj vy ste s nimi chodievala, keď ste boli malá?

Od.: JÓ, někdy, ale málo. To bylo daleko.

Ot.: Ich ste teda až tak nepoznali?

Od.: JÓ, my sme je znali, aj ty kluky od tý Adély sme znali a byly o hodně starší. Ten jeden byl vězněnej, ten Karel byl v Rize. Ale on se vrátil, on to přežil. Ale teď už nežije samozřejmě. A ten Rudolf, ten byl ve smíšeným manželství.

Ot.: Kde žije?

Od.: On už umřel, byly starší než já.

Ot.: Viete, kde umreli?

Od.: No v Praze nebo v Karlových Varech.

Ot.: Ktorý kde?

Od.: Ten Ruda zemřel v Praze normální smrtí. Ne, ten Ruda zemřel v Karlových Varech. Rudi, jo, no to nevádí. A Karel zemřel tam, když se vrátil z Rigy, ale ještě žil pěkných pár roků a pak zemřel.

Ot.: Ako sa voláte celým menom?

Od.: Moje jméno je Zuzana Wachtlová, bejvalá Hertzková, to víte od rodičů.

Ot.: Máte aj židovské meno?

Od.: Nevím, nevím a nepotřebuju, naši to nebudou hledat, až umřu.

Ot.: Mali ste židovské meno?

Od.: Nevím.

Ot.: Kedy ste sa narodili?

Od.: 25. ledna 1920.

Ot.: Kto sa o vás staral v útľom veku?

Od.: JÓ, tak jednu služku sme měli. Když, tak jednu. Tady sem řekla, maminka...

Ot.: Tak nie dve naraz, ale každú po sebe?

Od.: Né, po sobě.

Ot.: Chodili ste do škôľky?

Od.: JÓ, do školky jsem chodila taky a potom sem chodila do obecní školy.

Ot.: Kde stála tá obecná škola?

Od.: Kde to bylo? Tady na tý ulici na druhým rohu, je tam teďka konzervatoř. To byla německá ale škola a bylo to pedagogickej ústav a nás učili tedy profesor a potom ti kandidáti nás taky učili. To bylo...

Ot.: Všetko ste sa učili v němčině?

Od.: Jo. Já jsem doma mluvila, tatínek mluvil špatně česky, tak sem mluvili německo-česky, jo a tak tam sem chodila.

Ot.: A tam ste teda mali aj náboženskú výchovu?

Od.: JÓ, tam byl nějakej učitel náboženství.

Ot.: Takže počas kresťanskej náuky ste mali voľno?

Od.: Já už nevím, esli sme volno asi a on pak přišel odpoledne nebo co.

Ot.: Po obecnej škole nasledovala...

Od.: Na reálku.

Ot.: To bolo tiež v Brne? Kde?

Od.: Tady v Brně na Jánské sem chodila.

Ot.: Aké predmety ste sa učili? Ako v gymnáziu?

Od.: Né, totiž my sme – náš tatínek, tenkrát byla taková nezaměstnanost, tak že se každý nemá tak a my sme se sice dobře učili, moje sestra mnohem líp ještě než já. Já tak dobře né jak ona. A tak tatínek řekl, je tak moc nezaměstnaných mužů, vy se budete učit něco praktickýho. Tak sme chodili do reálky, abychom se nemuseli učit latinou, tam není latina a pak sme dělali – ona taky ty čtyři roky reálky a potom sme chodili, tak jak sem vám myslím už řekla, do takový ty – tady se to menovalo Vesna. To bylo pro ženská povolání a hlavně šití. A když sme tam dělali skoušky v tý škole, tak sme měli tovaříšskej list a pak sme museli někde odpracovat a dělali sme mistrovskou skoušku. To sem dělala.

Ot.: Mali ste aj nějaký oblíbený predmet?

Od.: Já už nevím, já nevím. Asi že nic zvláštního. Třeba ten zeměpis měla docela ráda, ale nevím, třeba sem neměla ráda nic, ale já jsem chodila celkem ráda do školy. Né jen tak nuceně, chodila sem do školy, no.

Ot.: A potom ste aj využili vzdelanie získané v tej poslednej škole?

Od.: No tu poslední školu, tu sem dodělala a pak sem ještě jeden rok odpracovala tady v takovém obchodním domě, kterej měl nahoře dílnu. Teď se to menuje asi Petrof nebo už ani taky ne a tam se dělalo od praxi a dělala sem potom tu mistrovskou skoušku a byla sem jako vyučená švadlena. No ale pak přišel Hitler a už byly zase jiný věci.

Ot.: Stretli ste sa počas svojho štúdia s prejavmi antisemitizmu?

Od.: Né, nepamatuji si. A třeba říkali šhecko, když sem tam u toho nebyla, protože všichni věděli, že sem židovka.

Ot.: Chodilo do obecnej školy viac Židov?

Od.: Jo, tam chodilo hodne židovských dětí. Jeden profesor řekl tady v tý třídě, co moje sestra chodila, že tam má 16 židovských dětí a že tak dobrou třídu ještě nikdy neměl.

Ot.: Kolko ich tam bolo dokopy?

Od.: Já nevím, třeba 24. nebyly velký třídy. To byly takový nadaný děcka. Když já jsem chodila, tam bylo taky pár židovských dětí.

Ot.: A v reálke?

Od.: V reálce byly taky židi tam.

Ot.: A v tek poslednej?

Od.: Už v tý poslední, tam taky byla možná nějaká židovka nebo já nevím. Já si pamatuju jen co sem stříhala a ona mě řekla: „Tobě se třesou ruce jako starýmu židovi.“ Já jsem řekla: „No tak jó, já jsem židovka, ale já myslím, že každému jinýmu starýmu se taky třesou ruce.“ A oni věděli, že sem židovka a měla sem pokoj. To je říčení jak se to tak říká. Ale tak sem měla příležitost říct, že já jsem židovka a potom mě měli rádi a dobře sem se s nima snášela.

Ot.: Mali ste nejakého oblíbeného učitel'a?

Od.: Já už nepamatuju, né skutečně si nepamatuju.

Ot.: Ani nejakého neoblíbeného?

Od.: Jó, to třeba taky, ale nevím. Tady vám víc nebudu říkat, protože si to už nepamatuju. To už je moc dlouho.

Ot.: Brali ste aj nejaké súkromné hodiny?

Od.: Ne. Jó, chodila sem se učit anglicky a francouzsky.

Ot.: Kam ste chodili?

Od.: Já už nevím.

Ot.: Nieкто vás doučoval?

Od.: To bylo soukromý, to nebyly tak ty. Až potom, to už bylo dokonce myslím v Protektorátě, ne v Protektorátě né, ale za druhý republiky, to byl tady ten English Institut. A to sem tam chodila na angličtinu. Soustavně, už sem nechodila nic, tak každej den.

Ot.: Mali ste aj nejaké hodiny hudby?

Od.: No ten klavír. My sme hráli a pak už sme nehráli.

Ot.: Kto vás učil hrať na klavíri?

Od.: Nejaká učitelka k nám přišla anebo my sme šli k ní.

Ot.: Nejaké športové aktivity?

Od.: Jó. Sport šecker, co chcete.

Ot.: Porozprávajte mi, čo ste navštevovali.

Od.: No tak sme chodili do Makaby cvičiť a pak když měl Makáby ten – na lyžování, se jezdilo na zimu a potom tenis. Tady bylo hřiště v Makábě.

Ot.: Ako ste hrali tenis?

Od.: Já jsem nehrála dobře tenis. To mě to tak nebavilo.

Ot.: Čo vás bavilo?

Od.: Já sem potom – měli potom taky takovej oddíl ježdění na koni a to mě bavilo. To bylo pěkný. No ale to bylo všechno jen chvíli, pak přišli už Němci, jó. Ale na ty lyže sme jezdili často.

Ot.: Čo ste zvykli podnikat' s priateľmi?

Od.: Tak výlety se dělali, né, ale s těma přátelama, já jsem měla dycky to židovský oddělení vedle víte, co jsem preferovala. Já jsem měla dobrý přítelkyně, ale jenom ve škole sme byly spolu.

Ot.: A mimo školy?

Od.: Mimo školy sem chodila do toho židovskýho oddílu a to bylo dycky na neděli nějaký výlet nebo něco.

Ot.: Takže ste mali prevažne židovské priateľky?

Od.: Jó, jenom.

Ot.: Čo ste spolu tak zvykli robiť? Aké miesta ste navštevovali?

Od.: Ale to už nevím. To je tak dlouho, to už bylo tolik mezi tím, koupat tady do Zábrdovic každé den, plavat sme chodili do Bar Kochby, to bylo plavání.

Ot.: Do divadla ste nechodili?

Od.: Jó, do divadla sme chodili. Ale jen tak možná s rodičama nebo se sestrou. To já už nevím.

Ot.: Politicky a kultúrne ste sa neangažovali?

Od.: Né. Vůbec né, já si nepamatuju.

Ot.: Usporiadaval tento klub aj nejaké športové tábory?

Od.: Ne, byly ty tábory z toho hnutí mládeže, z toho Hacaíru.

Ot.: Kde ste väčšinou boli?

Od.: To já už nevím. Co oni sehnali, tak tam to najmuli, tam se jelo, nebylo to nějak moc komfortní. Třeba sme se umejvali v studně, ale to bylo takový, sem byly mladý, no.

Ot.: Ako sa volala vaša sestra?

Od.: No, ta se menovala Markéta.

Ot.: Aj sa vydala?

Od.: Vydala se v roce? No, tak kdy se narodila, nechcete taky vědět? Tak ona se narodila 2.1. 1918 a provdala se 13. srpna 1938.

Ot.: A ako sa volala potom?

Od.: Potom se menovala Straussová.

Ot.: A zomrela?

Od.: V Izraeli. My sme to spolu přežili a teďka to bude asi šest let, co zemřela nebo už to bylo.

2. kazeta: A

Ot.: Pamätáte si na židovské meno vašej sestry?

Od.: Neptejte se mně na židovský jména, já jsem vám řekla, já nic nevím. Možná, že sem měli, možná, že teď když byla v Izraeli, tak možná, že ví, když zemřela, asi museli říct. Ale já nevím.

Ot.: Popíšte mi, prosím vás, ako ste sa dostali do koncentračných táborov.

Od.: Toto celé bylo holocaust. To už umým naspaměť, protože sem o tom už tolikrát mluvila.

Ot.: Takže ste sa dostali do koncentračného tábora spolu so sestrou?

Od.: No jo, ta sestra prišla později do toho Terezína než já. Tak já jsem jela s rodičema prvním transportem z Brna. To bylo... tedy přijeli sme do Terezína 2. prosince 1941.

Ot.: Ako sa pamätáte na to, ako vás nakladali do transportu?

Od.: No, ono to vyzeralo tak, že nejdřív se odevzdalo zavazadlo, to bylo v tý malý synagóze, o který sem mluvila. A potom byla takzvaná slézka, tam, kde sme se zhromaždili, tady v jedný škole. Tam sme byly ale dva dny, potom nás v noci elektrikou zavezli na nádraží a my sme tam jeli, ale tady z Brna v osobních vlacích. A my sme vůbec nevěděli, kam jedeme. Ono tak sem-tam bylo něco slyšet, Terezín nebo Jozefov – to bylo něco podobnýho, jó?

Ot.: Aj vám niečo povedali, kam vás vezú?

Od.: Tak sme šli do transportu, ale my sme věděli Lodž a to všecko, my sme nevěděli, kam dem. Asi když sme přijeli do Prahy, tak sme si řekli, to je jinej směr než tam na východ. No a pak nám myslím možná železničáři nebo někdo řekl, že jedeme do Terezína, z čeho sme byly strašně šťastný, prorože sme si řekli – zůstaneme ve vlasti. A tak sme tam přišli, tenkrát eště, potom pozdějic oni dělali koleje až do Terezína, ale my sme museli přestat v Bohušovicích, vystoupit – já nevím už kolik to bylo kilometrů. Bylo to dost, padesát kilo každej mohl mýt a nikdo nám to nevozili, ani nevím, jak sme to tam dostali. No tak sme tam dosšli a přišli sme do jedních velkých kasáren, který celý čas se tam netopilo a teď oni tam votevřeli topení, celý to začlo potit. To bylo podlahy a úplně šecko mokrý, matrace – tam nebylo nic. No tak ten – to vítání nebylo tak, no ale sme si řekli, aspoň že sme v Terezíně. A druhej den potom pak zůstali mužský kasárny a nás ženy odstěhovali do drážďanských kasáren.

Ot.: Vy ste zostali s mamičkou?

Od.: S maminkou, ano. Tak já už nevím přesně jak to bylo. Vy chcete vědět, co sem tam dělala. Tak já všechno – no né, ja vám to řeknu ve skratce. Já jsem, potom tam byla ze začátku už nevím, co sem dělala. Potom tam byl ten Gebäudeelster – tak ten vedoucí těch kasáren a on potřeboval takovýho – já myslím, že tam neměli telefon. Oni potřebovali – říkali tomu ordonance a to byl takovej poslíček. A tak já jsem tam byla v tý kanceláři a když se potřebovalo něco v magdeburských kasárnách, to ste třeba už slyšela. Tam byly ty nejstarší, jó, to vedení. A pak když se napsalo a já jsem s tím chodila sem a tam. Tak to bylo tenkrát výbornej job, protože tam bydleli eště obyvatelstvo, normálně obyvatelstvo a nikdo nesměl sám ven. A já jsem měla propustku na moje meno. A tak kdyby mně tam nějakej četník, kterej to hlídal nebo esesák, tak já jsem měla to povolení. Tak sem dělala tu ordonance a jak říkám, to bylo docela dobrý, člověk se necítil tak zevřenej.

Ot.: Čo robili ostatní?

Od.: Ostatní pracovali tam, jo, byly různý práce. Ty šli ve skupinách. To dostali pak povolení ve skupinách, já nevím, esli co ze začátku se tam pracovalo. A potom v červnu nebo v červenci vysídlili veškerý obyvatelstvo, protože přišel velkej příval těch transportů. A tak to nebylo zrovna tak atraktivní a už mně to tak moc nebavilo. Já jsem začala pracovat, tam byl takovej domov, jeden velkej dům pro kojence. A tak sem tam, tak sem pracovala potom celej čas.

Ot.: A čo ste tam robili?

Od.: No, tak tam byly, ty maminky bydleli, tam se rodilo hodně dětí taky, jo, protože už přišli těhotný a tak se to tam naplnilo. A tam my sme tam museli, tedy oni byly k nám ošetření. Ty maminky ani nevím esli chodili do práce, ale oni na nás spoléhali, že tam všechno kolem těch dětí dělají. A mně to tak celkem bavilo. Já jsem než sem, jak jsem měla jít na tu au-pair, jak jsem vám řekla, tak tady potom ještě byla děcká nemocnice a tam byl nějakej doktor Sachsl primářem a tam byl... Já jsem tam dělala kurz na ošetření kojenců, jo? Tak to se mně hodilo, taky sem to dělala ráda, ačkoliv ono to bylo celkem dost smutná práce, protože děti když přišli z toho domácího prostředí, kojenci, tak to mnohem hůř snášeli než ty děti, které se třeba tam narodili, víte, protože nikdy nic lepšího nepoznali. No tak, ono jich tam dost umíralo, ono je to stejně potkalo potom pozdějic. Tak tam sem pracovala až do těch říjnových transportů, abych to vzala rychle.

Ot.: To bolo v roku?

Od.: No jó, v lednu né, tak v roku 1942, když bylo už otevřený ghetto, tak už mně to tak nelákalo, ale chtěla sem k tim dětičkám. V červenci myslím, nebo tak nějak, to přišli hodně transportů tady z Brna a okolí a to pak přijela taky moje sestra tam do Terezína. A ona pracovala už víc dětí a tak křičela s nima, tak v tech – tak už školní děti to byly, myslím. Tak tam ona pracovala a pak začli ty říjnový transporty, ty poslední. Tak všechny sme přečkali ty transporty a potom v říjnu 1944 šli ty transporty, to byly vlastně poslední transporty z Terezína a její manžel už šel. To začli ty říjnový transporty, začli s mužským transportama a říkali, že jedou do nějakýho jinýho pracovního tábora, který ale vůbec nikde neexistoval. Ono to bylo do Osvětimi, ale se nám to neřeklo. A tak potom v druhým nebo v třetím oni zařazovali do těch transportů manželé od těch mužů, který už odjeli. Tak ten můj švagr, ten její muž už odjel, už se

nikdy neviděli samozřejmě, protože on byl v Osvětimě a nikdy se nedozvěděla, kam – kde zahynul. A úplně náhodou ona byla zařazena do toho transportu.

Ot.: Takže ona mala ešte aj druhého manžela?

Od.: Jo, ona měla toho Strausse, toho už tady máte 13. srpna 1938. To bylo po válce (narodenie jej detí).

Ot.: Erni Holan je po válce?

Od.: Po válce, ano.

Ot.: Aké bolo krstné meno pána Straussa?

Od.: Ten se jmenoval Herbert.

Ot.: Takže to bol jej prvý manžel?

Od.: To byl její první manžel, kterej se nevrátil. A ona byla zařazena do stejného transportu jak jsem byla já, totiž moji rodiče a já sem se k nim hlásila, protože mně už bylo přes osmnáct let, tak sem měla svou kartu. Ale když oni odešli a sestra taky, tak sem se hlásila dobrovolně, tak sem tady to další celý prodělali spolu se sestrou a to bylo... V tom zlým to bylo dobře, protože, když tam člověk nebyl sám, tak jaksi měl pro koho žít a vůbec bylo dycky dobře, když byly dva, jo?

Ot.: Ako ste sa odtial' dostali?

Od.: JÓ, to já vám budu vyprávět. V Osvětime sme byly – no, to vám asi nemusím vykládat, to asi víte, jak to bylo hrozný. Na tý rampě nás rozdělili od maminky, to sem vám už řekla. A my sme potom se sestrou přišli. No tak tam aj to bylo, šercko nám vzali, hodili nám hadry a to sme nic nevěděli o plynových komorách. Tak dem na sprchu, ale jiným se řeklo, že dou na sprchu a nešli na sprchu, jo. No tak sme potom tam byly na sprše a dali nám nějaký hadry a pak sem přišli do takovýho ticícovýho bloku, protože my sme už nebyly vlastně... Ani nás netetovali, protože my už sme byly na tu práci určeni. Už nás vůbec, v Osvětimi sme nabyly vůbec registrovaný. A potom tam sme byly 10 nebo 12 dní, ani sme neměli přehled. Bylo to tam hrozný, ale to bylo na těch 10-12 dní a potom nikdy se nic neřeklo a taky my sme se s tou mou sestrou furt obrazne řečeno drželi za ruce, aby nás nějak nerozdělili, protože oni potom volali po pěti nastoupit a odpočítali a když měli stovku, tak ta někam šla, jÓ? No tak sme se sestrou se dostali do takovýho transportu a jelo to – to nás pak hnali na nástupiště, dycky bylo šercko schnell, schnell ty Němci. V dobytčáku sme jeli, ani sme nevěděli, kam, ale jeli sme – nejeli sme ani tak dlouho a jeli sme, to bylo Slezsko, to bylo Německo – Mertzdorf se to menovalo a bylo to z druhý strany Krkonoš podle mapy. Tam to byla vesnička a tam sestávala z toho – tam bydleli lidi, který byly zaměstnaní v továrne na spracování lýnu. Tam přišel len z pole v těch snopech a to se spracovalo až do plátna, jÓ? Byla tam přádelna, tkalcovna, všecko, co k tomu patřilo. No a tak oni je zařadili, tak to sme byly stovka, dvě stovky Polek už tam bylo a potom přišlo ještě sto Maďarek. A to byla totiž nějaká továrna, která ale už od začátku války, když oni obsadili Polsko, tak oni byly zařízený na ty ostarbeitři, na ty z ciziny, na ty. A tak nad tou továrnou byl velká místnost betonová a byly tam ty tříposchodový palandy na to bydlení. A když my sme přišli, tak všechny, tak všechny ty Poláky a ty všechny šli dom a měli to mnohem lacinější, když tam měli ty vězně. A tak my sme tam bydleli v takový ohromný místnosti, ale bylo tam teplo, tam byly ty

šneky, jó, tak my sme vlastně. Tak to bylo úplně terno, co sme měli, že sme bydleli. Ty některý ty transporty měli mnohem horší podmínky. No a tak už sme pracovali částečně v továrnách a jinak byl taky eště takovej, jak tomu říkali Ausendienst. To se pracovalo venku, když přišli cihly, když přišlo uhlí a takový práce. A potom ten Polák z tý kotelny odešel a tak ten topič potřeboval někoho k ruce, tak tam ten vedoucí z tý továrny hledal nějaký dvě děvčata z toho, co pracovali venku a vybral mně a eště jednu, o něco mladší, takže mu budem pomáhat. Tak to byla strašně těžká práce, to byla takovej ten kotel, které měl tak jak tady je to vysoký, takový ty rošty takto a s takovýma železnýma tyčama se to musel prošťourat a práce byla velmi těžká. No ale jednou sem řekla panu – tomu leiterovi, tomu vedoucímu – venku byla halda s uhlím a to už byla zima a to se muselo sekát to uhlí a vozit. A tak sem si dovolila mu říct, že to je strašně těžká práce a že to vlastně. A on mi řekl – tam sme měli čísla – tak si nechal dát moje číslo. Tak sem se strašně lekla, protože to oni dělali tak, když někdo už nemohla, jo, když tam někdo byl nemocnej, tak přišlo nějaký nákladní auto, odvezlo to ty lidi spátky do Osvětimi. Tak ani jednou sme nic neřekli, no tak sme to přežili. Byla to těžká práce, ale dalo se to přežít. Tam z tý naší stovky umřelo asi osm, byly nemocný nebo jedna nemohla jíst tu stravu. Ona umřela hlady. No tak, tak to bylo.

A teď s tou cestou dom, to vám chci říct. Když sme ještě chodili ven, tak sme tam jednou viděli, tam byla tabule, ukazovák – Trautenaut 4 km. To byl Trutnov 40 kilometrů. To sme si říkali, jestli to přežijem a budem schopni, tak pudem pěšky dom. A ono se to tak stalo. My sme stáli apel, on byl. My sme měli taky velký štěstí, že sme nemuseli na ten pochod smrti. To bylo to nejhorší obyčejně, jo, to ty lidi už nemohli dál, bylo to za hrozných podmínek. A u Vratislavy dnešní, jo, Vreclav, tam se strašně dlouho bojovalo. My sme slyšeli ty děla a už nás jednou nechali nastoupit na transport a já už nevím, tam nás hlídala pak taková domobrana. A ta nám – to byly takový starší lidi, který přišli zraněný z války nebo něco, dělali tam takovou službu a oni nám jednou řekli, třeba to ani nesouhlasí, že oni dostali zákaz střílet na vězně, když třeba utečou nebo něco. A tak my sme tenkrát, já nevím, jaktože sme si to troufli, my sme řekli, my nenastoupíme. A ono bylo, tak to zůstalo. To už bylo jenom pár dní, oni věděli, že je prohraná válka a hrozně se báli těch Rusů, který nás osvobodili. No tak jednou sme... Jo a jednoho dne ráno sme se probudili a ani jedna aufseherka tam nebyla, ty esesačky tam nebyly. Uniformy leželi v tom pokoji, co oni bydleli, jako by svlekli kůžu, oni utekli. Oni se hrozně báli těch Rusů. Utíkali na druhou stranu se nechat zajmout třeba od Američanů nebo něco. Takový to nějak bylo. Potom my sme tam byly sami a jelikož sme si říkali, aby nezačal nějaký chaos nebo něco, tak češky, jó sme to zorganizovali, aby... Ty Polky, ty byly, oni byly hrozný chudáci, oni vlastně přišli už tam do toho, už nevím kolik let byly ve varšavským ghette pod hroznýma podmínkama. No tak třeba už nebyly tak, já už nevím. No skrátka, nechtěli sme, aby to nějak spustlo tam nebo něco. Pak sme řekli, uděláme si samy ten apel, ten každý den dycky byl a no a tak sme tam stáli a najednou přišel na kole mladej kluk, tady měl hvězdičku na čepici a řekli, že je konec války. Neřekl to tak, jak u toho Schindlera: „Ste volný.“, ale třeba to řekl, já nevím, ale tak teď sme byl volní, teď přišel ten vedoucí, přišel – nechal zabít tele nebo něco. Chtěl se dělat pěkným, ale my sme se asi 7 děvčat, jó, sem se dali. Ale i jiný šli potom. My sme si mysleli těch 40 kilometrů – nějak to pomalu ujdem. Dali sme se na cestu a eště k tomu tam bylo, to sem vám neřekla, nám se tam... Ne nám, ale jedný se tam narodilo dítě. Ona nevěděla, že je těhotná, protože ona byla vdaná a nevím,

esli to víte, to je taková vězenská psychóza, že žena v takovém prostředí aj ve vězení strácí menstruaci, jo... Tak ona jó nebo né, tam většina děvčat neměla tu menstruaci. no tak tam v Osvětimi, když nás nechodili dycky tam na nějaký tý selekce eště v tom roku, tak jí jedna řekla: „Ty seš těhotná.“ Tá Polka jí to řekla, která tam dělala v táboru nebo něco a poslala jí na maródku. A ta tam šla a nevím co jí, proč jí tam poslala, ale tam řezali jedný vězenkyni palec a tam byl samej hnis a šecker a ona se sebrala a utekla, protože měla strach, že by jí mohli infikovat nebo něco. Nevěděla, co s ní budou dělat. Tak ona utekla tam zase k nám spátky a řekla nám, že je těhotná nebo že jí řekla, že je těhotná a tak ona vlastně s tím ona jela tam do toho Mertzdorfu. No a samozřejmě, že to šlo dál a tam bylo taková výhoda eště, že ten len, ten jak se spracovával, tak z toho byly pak takový rouna jako takovej polotovar než se to předlo na ty nite a tak. A to ty děvčata, co tam pracovali, dycky kousek přinesli a ona se trošku vycpala, aby to tak nebylo vidět, že má to břicho. Ale ono se to pak přece nějak proneslo, to bylo už leden myslím a se to prořeklo, že je tam jedna těhotná. Tak ta lágrová jak byl apel ještě s Němcama, tak: „Ať vystoupí ta těhotná.“ Oni tam byly ještě dvě. Tak jedna... Tak Eva šla dopředu a ona jí dala s každý strany takovou facku. No co jí mohla dělat, jó? Ale ona teď začala psát, že tam má těhotnou. 27. ledna už padl Osvětim, pak už neměla a pak už psala na všecky ty koncentráky, ale ty všecky už byly osvobozeny. No tak tam ta Eva musela zůstat a v březnu se jí narodil chlapeček zdravej. A přežila to.

Ot.: A utiekla teda s vami?

Od.: Ona pak s nama šla pěšky dom, potom to bylo až v květnu přece konec. A tak ty jí dali některý hadry na plenky a taky tak.

Ot.: Kam ste sa dostali?

Od.: No a tak potom sme šli 7, ona s tim kočárkem a tak sme našli v jednom opuštěným domě pěknej.

Ot.: V Trutnove?

Od.: No v Trutnově ne, né. My sme na ten Trutnov šli, jó? A tak my sme taky zastavovali, protože my sme si řekli, my nebudem rabovat. Já nevím, hadry nebo něco. Když sme něconášli k jídlu, tak sme si to vzali a když sme li z toho Mertzdorfu, tak pekař nám dal každému bochník chleba, jak nás viděl odejít. A tak sme měli takovou zásobu a potom sme přišli – když už sme celej den šli, už sme byly unavení a dycky sme se někde najedli. Pak sme přišli do nějakého stavení a řekli sme jim, aby nás nechali přespat a oni viděli těch 7 ženskejch. A oni: „Přece tady sou Rusi, běžte, naše ženské sou všecky v lese. Běžte se schovat.“ My sme řekli, my se nepůjdem schovat, ale že nás tady musijou nechat, že to bylo šecker kvůli Němcům. No tak nás tam nechali, dali nám takovej pokoj, no tak my sme je nechtěli... Tam pak přišli Rusi na koních, ale dali nám tak celkem pokoj. Ale tam v tom lágru, když tam ty Rusi přišli a ti co nešli pryč, všecky nešli pryč. Ale člověk se tomu nemůže divit, to byla taková euforie. Všecky bychom jim byly i paty líbali, když nás osvobodili. Měli harmoniky a spívali. My sme už byly pryč, to sme se pak dozvěděli. No tak oni se pokusili a všecky je znásilnili tam. Jedna na to myslím taky doplatila.

Ot.: Kolko tam zostalo ešte žien?

Od.: No hodně. Nás tam bylo 300 eště, ale ono se hodně takových těch skupin vydalo taky na cestu, no. Já nevím, esli všechny, ale tam nahoře, jak tam hráli nahoru, tak... No tak my sme potom šli dál na druhej den a dostali sme se do Trutnova a tam už byla taková ta národní garda a ta sepisovala, kto a oni nám dali hotelovej pokoj, tak sme po dlouhý době spali v bílý posteli. A tak sme měli tam ty zásoby, tak sme si dělali stůl a jedli sme jako trošku.

Ot.: Ako ste sa dostali z Trutnova?

Od.: Z Trutnova...

Ot.: Do Brna?

Od.: Ne. Z Trutnova sme se potom vybavili na cestu a to jelo velký nákladní auto a oni se nás ptali, kam deme. Ne, možná, že my sme se jich ptali, kam jdou. Měli prázdný nákladný auta a na stupáku stáli se sapomalem a řekli, že v lese, tam všude jsou ještě Němci, ano? Ale že nás vezmou, že idou do Náchoda, že nás vezmou sebou. A tam už je červenej kříž, kterej registruje. No tak sme nastoupili, ten kočárek taky nahoru a ty děvčata byly ze Žamberka, tak se nechali pak zastavit, to bylo blízko, tak oni odbočili, šli dom. A ona měla sestru, ta s tím kočárkem, pak oni tam šli a my sme přijeli do Náchoda a tam skutečně byl červenej kříž, který ty repatrianty sepisovali. A myslím, že nám tenkrát dali peníze na vlak a jeli sme do Prahy.

Ot.: Do Prahy?

Od.: Do Prahy. Tam sme jeli do Prahy, protože tam sme měli... Ty druhí byli pražачky a my se sestrou sme tam měli bratrance, který byl ze smíšenýho manželství a už byl z Terezína spátky. To byl Rudi. Ten byl ve smíšeným manželství. Ten byl v Terezině ty poslední měsíce jako že smíšenýho manželství. A tak tam nejdřív se nás ptal, jestli nemáme vši, ale to bylo to jediný, co sme tam neměli, my sme měli možnost se koupat. No to bylo zařízený na ty pracovníky, jo, tak tam byly sprchy. A my sme třeba v noci šli se sprchovat, aby ještě teplá voda byla, jo? Tak my sme přišli do tý Prahy a pak sme tam byli u toho bratrance dva nebo tři dny a pak sme jeli do toho Brna. To bylo taky obtížný.

Ot.: Mali ste sa kam vrátit'?

Od.: No, my sme neměli, kam vrátit. My sme měli jedině, nic sme neměli. Nikdo z naší rodiny se nevrátil, ty byty, co sme měli, ty byly pryč a my sme chodili tak po bytech a všude ten domovník bydlel ve třetím poschodí nebo v druhým, co si zabral nějakej ten němekej byt. Tan židovskej, to už nemohl, protože ti židi už byly všechny pryč. A my sme měli takový potíže s tím hledáním bytu a otekli nohy, jak sme tak chodili. A bylo vidět, že jedem z lágru. My sme bydleli, to byl jeden hotel pro ty repatrianty, ale my sme si chtěli najít byt se sestrou. A tak sestra na to přišla a my sme šli na policejní ředitelství, tam k tomu předsedovi, jo a řekli sme: „My sme se vrátili z koncentráku.“ A bylo to na nás vidět, měli sme vostříhaný vlasy. „Nemůžeme dostat byt, každej před náma zavírá dveře.“ Potom nám dali jednoho policajta sebou, že když přijde uniforma, tak snad otevřou. A skutečně sme pak našli byt, dvoupokojovej, malej, my sme nechtěli nic velkýho. Byl bez ústředního topení, šhecko bylo už pryč, ale to nevadí, my sme byly rádi, že máme a byl tam nábytek. Ta paní byla odsunutá a tak sme to převzali. A potom sme se provdali.

Ot.: Ako sa vaša sestra zoznámila so svojím druhým manželom?

Od.: JÓ, s tím Hirschem. Tak jó, my sme potom byly v Brně, chodili sme šít za jednou paní, která taky šila na černo. To byla taky židovka. My sme něco museli dělat, my sme museli platit činži a všecko bylo pryč, co po nás tam zůstalo. No tak sme si vidělali na sebe. No a sestra si pak vzala toho, co ho znala a já jsem znala mého muže...

Ot.: Ako spoznala pána Hirscha?

Od.: Ale to byl brňák, to sme se znali už před válkou a byl svobodnej a taky sme tak chodili, tak sme se sešli taký známý manželé, co se vrátili.

Ot.: S čím sa zaoberal pán Hirsch?

Od.: On měl obchod s plnicíma pírama. Po válce taky.

Ot.: A pán Strauss?

Od.: On se nevrátil.

Ot.: S čím sa zaoberal?

Od.: No, tenkrát sem vám řekla, že byly v Prostějově, že tam dělal nějakýho disponenta v nějaký továrně. Tak já jsem tam měla toho, my sme se úplně letmo poznali v Terezíně s mým manželem, on byl z Velkého Meziříčí a měla sem známých v Brně, co on pocházel z Velkého Meziříčí a tak sme se jednou tak sešli a pak sme to tak dali dohromady.

Ot.: Vaša sestra mala židovskou svadbu?

Od.: Né, já sem vám už řekla, že na radnici se vzali. A já taky.

Ot.: Oba sobáše boli na radnici?

Od.: JÓ, šecker bylo na radnici bez chupy a bez ničeho. A my sme měli se sestrou dvojitou svadbu. My sme se vzali v jeden den, to bylo 9. října 1946. To můžete zapsat mi i jí a já jsem se pak odstěhovala do Velkého Meziříčí, manžel tam měl restauraci. Tu on dostal spátky. No on to měl propachtovaný nebo nějak tak. On když sebral, tak to bylo bez komplikací, tak on tam začal pracovat. On byl po velkém zranění, on byl zraněnej při náletu a tak ale, potom už pak mohl pracovat. No a tak sem tam žila přes 30 let ve Velkém Meziříčí a narodil se mi jeden syn, druhej syn.

Ot.: Ako sa volajú vaši synovia?

Od.: Nejdřív je Petr a já sem se menovala Wachtlová pak. Tak jako teď. Manžel se menoval Jiří.

Ot.: Odkiaľ pochádzal?

Od.: Z Velkého Meziříčí. On se narodil 15. 12. 1910.

Ot.: A kedy zomrel?

Od.: Zemřel, zítra to bude – 11. 11. 1983.

Ot.: Tu v Brně?

Od.: Tady v Brně, jo, protože my sme se pak odstěhovali do Brna.

Ot.: Váš manžel je pochovaný v židovskom cintoríne?

Od.: Tady na hřbitově. On je žid, on byl ve Schwarzeide.

Ot.: Kedy sa narodil váš syn Petr?

Od.: Petr byl 1947. To už sem vám řekla, myslím. Druhej byl Michael, 1949 a tady mám dceru Martu, 1954. Tak aby ste to měla kompletní.

Ot.: Kde sa narodili?

Od.: V Brně, Petr a Michael v porodnici a Marta v Meziříčí na zámku, tam byla dělaná porodnice. Ta v Meziříčí, ta Marta. Ti dva syny nám utekli v 1968-tým roce, byly v cizině. Jak študenti jeli, to bylo jaro, jo a pak oni dostali povolení, oni jeli na nějakou stavbu nebo něco pracovat.

Ot.: Kam?

Od.: No oni byly v Německu, ale oni neměli v úmyslu se vrátit. Mezitím, když oni byly pryč, přišel srpen 1968. Tak oni se nám už nevrátili. Oni zůstali voba dva. Ten jeden, ten starší byl právě v Izraeli, to tam dělal cesty, ona tam byla ta teta, jo a Michal, ten mladší, ten šel do Itálie, ale ono ho to potkalo po cestě, tak ten jel do Vídně a jeden známej tam mu řekl: „Když nechceš jít dom a nechceš jít do Izraele, tak jedinej do Švýcarska.“ Dal mu nějaký doporučení k někomu, tak on šel do Švýcarska, on byl na střední škole chemie, jo a byl vlastně po maturitě, tak byl jako laborant. Tak on tam hned začal pracovat v nějakým chemickým podniku velkým, Ciba Geige se to menovalo tenkrát. Ten starší, ten Petr byl v Izraeli a on mu napsal, aby přišel taky do Švýcarska, že tam může studovat. No tak voba tam vyštudovali a už se nám nevrátili. A sedm let sme je nesměli vidět, ale pak nás k nim pustili.

Ot.: Mali vaši synovia obriezku?

Od.: Ne, ne. Neměli. Můj muž nechtěl, protože on prý mohl vykrváctet a já sem byla v Brně a mně se ptala ta porodní asistentka, jestli chci obřízky, ovšem bez toho asi obřadu asi by to bejvalo, protože tady nebyl žádněj rabín. Ale tak nemají, no.

Ot.: Vychovávali ste ich v židovskej viere?

Od.: My sme ich vychovávali tak židovsky, že oni věděli šecker o koncentráku a že sme židi a že... Všecko věděli. Ale obec byla v Brně, my sme byly dycky v Brně v obci zapsaní, protože sme se přece vrátili sem do Brna, tak sme byly zapsaní. A manžel, ten byl taky zapsanej a protože oni měli pak ty celý moravský taky a ten... A teď mají dva – moje dcera, Marta má dva kluky: Jan a Jiří.

Ot.: Aj viete, kedy sa narodili?

Od.: Jo, ten se narodil 1980 Jan a ten Jiří v 1984.

Ot.: Čím sa zaoberajú?

Od.: Oni ještě študujú. Ten jeden, ten dělá tady přímo medicínu na Masarykovi univerzitě a ten letos se dostal taky na Masarykovu univerzitu, na stomatologii. Ten dělá všeobecné.

Ot.: Uvedomujú si, že sú Židia?

Od.: Ten starší, ten Jan, když mu bylo 18 let, ten šel tady za panem Neufeldem, který tenkrát byl předsedou a řekl, že chce vstoupit do obce. Tak on mu řekl: „Musíš mně přinést rodnej list od maminky a rodnej list od babičky a on se sám šel přihlásit.

Ot.: Oni mali obriezku?

Od.: Nemá, ale to oni ho berou taky, jo.

Ot.: Aké mal Peter školy?

Od.: Tady začal v Praze studovat ekonomii, ale...

Ot.: Základnú školu?

Od.: Základní školu a průmyslovku a pak tady v Praze začal studovat ekonomii na vysoké, ale pak zůstal venku a když se dostal do Švýcarska, tak on začal znovu tu ekonomii, protože to je obor – to není jako medicína, že je to na celým světě asi stejný. Ale ekonomie tam byla na docela jiný báze než tady. Tak on je vyštudovanej ekonóm.

Ot.: Tam pokračoval v štúdiu?

Od.: V Basileji, ano. Oni jsou v Basileji ve Švýcarsku. On začal znovu.

Ot.: Potom sa tým aj zaoberal?

Od.: No, on je zaměstnanej ve velké firmě, právě u chemický. Novartis, to bylo Ciba Geige, ale oni to přemenovali. On je velmi spokojenej, jo. A Michal je tady, Míša byl tady po maturitě a tam...

Ot.: Na akej škole maturoval?

Od.: Na chemický, takže on byl už laborantem a byl právě u tý Ciba Geige zaměstnanej, ale potom oni těm Čechům ohromně pomohli, protože voni se k nim dobře nechovali k těm židům za Německa, oni jich poslali tolik na smrt. Přišli tam a Švýcaři je nepustili, to je známý, jo, tak zřejmě tady chtěli něco udobřit a už toho maďarskýho povstání jak bylo, tak hodně pomáhali těm studentům. Oni měli stipendium, ale oni ještě přitom pracovali a tak ten Michael vyštudoval chemii.

Ot.: Aké je jeho povolanie?

Od.: Teď on podniká, nevím, co bude dělat teď, ale doteďka on vykupoval hříbky sušený a tam je prodával. A z Číny a ze Slovenska, od všady.

Ot.: Kde žijú?

Od.: Žije v Basileji, oba. A ten Petr má dvě děti, dvě děvčata. Ten druhej nemá děti.

Ot.: Ako sa volajú tie dve dievčatá?

Od.: Menují se Miriam a Jana. A Miriam je vdaná a Jana studuje.

Ot.: Kedy sa narodili?

Od.: 1978 a Jana myslím 1979. Oni sou jen myslím 15 měsíců od sebe.

Ot.: Ako sa po sobáši volá Miriam?

Od.: JÓ, jak jse jmenuje, nevím, ona si vzala nějakýho Jugoslávce, já to jméno neznám. On se menuje Pjetr, ale to je nějaký komplikovaný. Ale ona si nechala své jméno, protože to je moc komplikovaný.

Ot.: Jej manžel má židovský původ?

Od.: Ne. On taky můj Petr nemá židovku, voba mají jinověrkyně. Jedna je katolička, tá druhá protestankyně.

Ot.: Janka je slobodná?

Od.: Jana je svobodná.

Ot.: Čo študuje?

Od.: Sociologii nebo tak něco, dva obory.

Ot.: Kde vlastne žijú?

Od.: V Basileji.

Ot.: Kde ste sa zamestnali po druhej svetovej vojne?

Od.: Já, kde jsem já byla zaměstnaná?

Ot.: Kde ste pracovali?

Od.: No, tak jsem pracovala v té restauraci, já jsem pracovala do té doby, co jsme měli. Já měla sem tři děti. Nejdřív dva ty kluky, ty sem měla při práci v hospodě, protože voni byly hodní a celej den stáli v kočárku před domem.

Ot.: Pracovali ste tam jako čašnička?

Od.: A tak servírka, pomáhala sem v kuchyni, no tak když má člověk dvě malé děti, tak to taky není tak jednoduchý. V 1951 nebo v 1950-tým, v 1951-tým nám vzali tu restauraci, manžel tam byl zaměstnanej a já jsem dělala různý zaměstnání, ve skladě...

Ot.: Aké dôvod uviedli?

Od.: A dyť to se zestátnilo. To jak když přišli Němci, tak si to vzali.

Ot.: Zostal v tej reštaurácii ako vedúci?

Od.: Ne, jako vedoucí by tam nemohl bejt, ale oni ho prosili, aby jim tam dělal administrativu, žádněj z těch hospodských to nechtěl dělat, tak jeden čas dělal ty komunální služby, vedl v té hospodě tu administrativu. Ale potom se to odstěhovalo do Žďáru a do Třebíče jeden čas a tak manžel pak šel jako číšník pracovat. Dělal v naší hospodě.

Ot.: A vy?

Od.: A já jsem měla různý práce. Jeden čas sem pracovala s ním v tý kanceláři, tam jak dělal tu administrativu tenkrát. Pak se narodila dcera zase, tak sem zase přestala a pak sem měla takovýho – tam měla, jedna sestra měla paragraf ze zubního a ta dělala ty výpočty na to zlato a tak, tak to sem dělala. Pak sem pracovala delší dobu blízko Velkého Meziříčí, velká nemocnice, tak sem tam dělala skladníka. A potom

1978-tým roce, 1968-tým nebo 1969 sem šla do invalidního důchodu, protože sem měla pořád nějaký potíže s nohama a tak potom sem byla doma.

Ot.: V ktorom roku na akú školu ste sa dostali?

Od.: No tak, já nevím, když mi bylo 6, tak to muselo být 1926-tým roce, sem šla na obecnou školu, potom se šla čtyři roky na reálku, to mě bylo takových 15-16, já nevím a pak sem šla na takovou tu školu pro ženská povolání se to menovalo. A jinak už nic nebylo.

Ot.: Ako nasledovali vaše povolania chronolicky?

Od.: Až po válce, až kdy sme přišli z transportu. Nejdřív než sem se provdala, sem tady u jedny paní šila, já jsem byla vlastě vyučená švadlena, pak sem tam šila.

Ot.: Dokedy?

Od.: No v 1945-tým roce sme se vrátili, notak my sme se sestrou – nikdo tady nebyl, no tak sme si museli na sebe vydělávat samozřejmě. Tak my sme pak našli ten byt, tak sme tam chodili za jednou paní šít a potom v říjnu 1946 sme se obě zároveň provdali v Brně. Já jsem šla do toho Velkého Meziříčí, tam v tý restauraci, tam sem se provdala.

Ot.: A sestra zostala tu v Brne?

Od.: Zůstala tady v Brně, jo, ten manžel byl tady v Brně a měli ten byt, v kterým sme bydleli. A potom, to bylo v říjnu 1946 a pak 1947 v létě se mi narodil první syn. To sem vám už všechno řekla – 1947. Ale já jsem přitom pomáhala v tý restauraci a pak přijel druhý syn. To sem taky ještě a v 1951-tým roce nám tu restauraci vzali. Tak potom sem byla doma nějaký čas, v 1954-tým roce se narodila moje dcera. Ale já jsem byla dycky někde zaměstnaná v těch restauracích, tu administrativu a tak. No a potom sem byla nějaký čas asi s tou malou doma a pak sem dělala ve zdravotnictví, to sem vám už taky řekla. Tam byla jedna na mateřský...

Ot.: Približne v ktorom roku ste tam začali pracovať?

Od.: Tak ona se narodila v 1954-tým, jí bylo tak deset let, tak to mohlo být tak v tých 1960-tých letech sem tam začala pracovat.

Ot.: A to kde presne bolo?

Od.: Sem tam dělala takovej zástup za mateřskou dovolenou.

Ot.: V Meziříčí?

Od.: Tam sem dělala tu administrativu, s tím drátkem ty propočty. Potom sem pracovala, tam bylo blízko Meziříčí, to bylo nemocnice a tam sem dělala skladníka. A to sem vám už všechno včera řekla.

Ot.: Dokedy ste tu pracovala?

Od.: Do roku 1978. Pak sem šla do invalidního důchodu, já jsem měla, trpěla no záněty křečnic žil a dostala sem invalidní důchod a to sem pak byla doma. Kdyžtak sem pak ještě někde pracovala, ale tak náhodově. A v 1978-tým sme se pak odstěhovali, můj muž byl v důchodě do Brna, protože já jsem rodem brňáčka a pak sme šli do Brna.

Ot.: A kde ste v Brne žili?

Od.: V najmutým bytě v nějakým sídlišti.

Ot.: Dokedy ste tam žili?

Od.: Tam sme bydleli. Ty moje syny 1968-týho roku byly venku, my sme tem nemohli jezdit a pak tam v těch Bohunicích sme bydleli. Dcera se v 1978-tým provdala, to už byla hotová doktorka zubní. Já jsem tam zůstala s manželem sama, on zemřel 1983. Dneska je to právě 21 let, že zemřel a já jsem nepotřebovala třípokojovej byt a mně dcera bydlela v Kohoutovicích a tak sem to vyměnila potom tam za menší byt. Ted' bydlím sice eště v menším bytě, ale mně to stačí a tak to je vše.

Ot.: Vaša sestra sa vydala aj tretí raz?

Od.: JÓ, on ten manžel, s kterým šla do Izraele, ten byl otec těch dvou dětí, té Hany a toho Gideona. Ten tam zemřel na srdeční vadu počas jejich pobytu tam.

Ot.: Ako sa oni dostali do Izraela?

Od.: To šli oficielní transporty, to se tenkrát utvořil ten stát J'israel v 1948-tým a potom byly takzvaný už legální transporty. Já nevím, jestli to bylo omezený, omezený to bylo v tom, co se mohlo nebo co to bylo. Tady byl totalitní režim, takže oni je pustili. A on tam začal taky dělat ty plnicí pera, on tady měl obchod s plnicími perama a s těma tuškama a tak dále.

Ot.: A ona?

Od.: Ona měla ty dvě malý děti, ona byla doma. Až potom, když on zemřel, tak ona si našla nějaký místo, jo, ona pracovala v nějakým ústavě pro trošku postižený děti.

Ot.: A kde sa teda usadili?

Od.: V Izraeli, Herzlíá se to menovalo, esli vám to něco řekne, tak to tam napište. To je takový město blízko Tel Avivu. Potom po dvou letech se provdala za jednoho pražáka, dentistu, tedy zubař, jo, byl. A toho ona si vzala, on měl jednu dceru, on byl rozvedenej. Ta dcera bydlela u maminky nebo tak nějak.

Ot.: Ako sa volala tento tretí manžel?

Od.: Berner. S ním neměla děti, on měl svou dceru, ona měla svý děti. On byl hrozně hodnej otec k těm dětem, byl to výbornej člověk, z Prahy a zemřel asi v roce 1985, myslím, asi o rok pozdějic než můj muž.

Ot.: Kedy zomrela vaša sestra?

Od.: Moje sestra zemřela, byla rozená 1918, tak jí bylo akorát 80. tak 1998 zemřela.

Ot.: Je pochovaná tam?

Od.: Jo, samozřejmě.

Ot.: V židovskom cintoríne?

Od.: No jistě, tam ani jinej. To je v Izraeli, jo, tam sou taky křesťané, já nevím...

Ot.: Zúčastnili ste sa na pohrebe?

Od.: Né. Ona si nepřála, abych tam přišla, ona byla dost nemocná a nechtěla, abych ji viděla v tom stavu jak byla a tak nebyla sem. A od té doby sem už v Izraeli nebyla, jak ona umřela, ale předtím sem byla dost často tam. A pak oni taky tady, když se to tak trošku uvolnilo.

Ot.: Takže ten druhý manžel zomrel? V ktorom roku?

Od.: 1954 myslím, zemřel. Toho prvního si vzala před válkou, on se nevrátil z koncentráku a tak dále a tak dále.

Ot.: Mali ste na svojich pracovných miestach nejaké konflikty vyplývajúce z vašeho židovského pôvodu?

Od.: Ne. V čase socializmu né. Tak všeobecne, nevim. Všeobecne o Izraeli se nesmělo mluvit, to byl nepřátelský stát, my sme rozvázali v 1967-tým roce – já nevím, esli to víte, ty diplomatické styky, protože tenkrát byla ta válka v Izraeli a tak se rozvázali ty diplomatický styky a tak jinak... Né, neměla sem těžkosti a v Meziříčí sme byly jediní židi, už tam každej věděl, jo, manžel tam už žil před válkou. Né, neměla sem, nemůžu říct, že bych něco pociťovala. To bylo všeobecný, když například moji syni zůstali venku, tak z té tajný policie byly každej druhý den u nás, samozřejmě, protože oni zůstali ilegálně venku. Protože emigranti, který vodsad' utekli, tak už bylo pro ty rodiče špatný. Tak se třeba přišli zeptat, co píšou a tak můj manžel byl takovej úpřimnej a řekl jim: „Vy to víte dřív než my, protože vy čtete ty dopisy, které se píšou.“

Ot.: Takže vás vypočúvali často?

Od.: No, my sme se nemohli vidět, celých 7 let nás tam nepustili. A to se k těm emigrantům nesmělo jet.

Ot.: A po tých siedmich rokoch?

Od.: JÓ, to sme tam pak jezdili každej rok a potom samozřejmě po tom převratu tady, tak oni mohli jet taky sem.

Ot.: A prečo vás po tých 7 rokoch pustili?

Od.: Já nevím, asi už si řekli, už to stačilo.

Ot.: Pamätáte sa, keď ste za nimi šli prvýkrát?

Od.: No tak sme tam přišli, oni nás tam čekali na nádraží.

Ot.: Pri akej príležitosti ste tam cestovali?

Od.: Ale k žádný, k té příležitosti, co sme dostali povolení. Žádná příležitost nebyla, ta jediná příležitost byla, že sme chtěli vidět naše děti.

Ot.: Vtedy už mali malé deti, keď ste tam přišli?

Od.: Né, oni nebyly přece ještě ženatý. Oni byly študenti tenkrát ještě, dyť oni museli vystudovat, né, ještě nebyly ženatí.

Ot.: Ako ste sa zoznámili s vaším manželom?

Od.: Já jsem vám to už řekla, já jsem se s ním poznala v Terezíně a potom on se vrátil, já sem se vrátila, to bylo jen tak letmo sme se poznali, tak sme se tady vzali.

Ot.: Poznali ste rodičov vášho manžela?

Od.: Ty rodiče sem nikdy nepoznala, ty sem samozrejme nikdy nepoznala. Měl jednu sestru, tu sem poznala, tá druhá taky zahynula, tu sem nepoznala. Ona pak zemřela 1988.

Ot.: Ako sa volala jeho sestra, ktorú ste poznala?

Od.: Volala se Kořínková. To je přece úplně bezpředmětný. Byla ve smíšeném manželství, ale byla v Terezíně.

Ot.: Ako sa volala krstným menom?

Od.: Markéta.

Ot.: Ona žila tu v Brne alebo vo Velkom Meziříčí?

Od.: JÓ, ona žila přes válku v Přerově nebo já nevím, já sem ji poznala až po válce, když sem se vdala. Tak ona tam byla, v Meziříčí tam žila a to je vše.

Ot.: Takže vy ste sa zhovárala s manželom po česky?

Od.: Ale česky. On skoro neuměl německy, v Meziříčí, tam se nemluvilo německy tokik.

Ot.: Ale trochu vedel po nemecky?

Od.: JÓ, rozuměl a mluvil špatně německy.

Ot.: Ovládal aj nejaký iný jazyk?

Od.: Jidiš neuměl. Věděl třeba trochu anglicky, ale to už zapoměl.

Ot.: Aké mal váš manžel vzdelanie?

Od.: No, on měl taky základní školu, potom reálku, pak dělal nějakou obchodní školu. A pak zemřel bratr starší nějakéj nevlastní a tak on musel jít do hospody. On nemohl jít dál nějak študovat nebo...

Ot.: Vzdelával sa vo Velkom Meziříčí?

Od.: Ano. On potom byl v nějakém táboru zavřenej vod Němců – to se menovala Lípa. To byl takovej, nevím, no už takovej malej koncentrák a pak šel do Terezína a šel dál do Osvětimi a dál na práci.

Ot.: A po druhej svetovej vojne?

Od.: No, se vrátil.

Ot.: Aké mal práce po roku 1951?

Od.: Dyť on přišel dom s těžce zraněnou nohou. No potom on pracoval v tý administrativě a pak dělal číšníka v tý bejvalý hospodě.

Ot.: Aké bolo jeho posledné povolanie predtým, jako šiel do dôchodku?

Od.: On byl v tý hospodě zaměstnaný celej čas.

Ot.: Čo vám rozprával o svojich rodičoch?

Od.: Ti byly mrtví, ten otec zemřel již dávno, ta maminka byla v Terezíně, vrátila se a zemřela, když byla doma a jinak nic nevím.

Ot.: Ani ich mená?

Ot.: Oni jse menovali Wachtlovi a ta maminka se menovala Antónie a ten otec se menoval Max. A jinak vám nic nemůžu říct, né protože bych nechtěla.

Ot.: Držali ste po druhej svetovej vojne nejaké židovské sviatky?

Od.: No, myslím, že sem vám to už všechno řekla. My sme bydleli v tom Velkém Meziříčí, když byly velký svátky, sem jeli tady do Brna, když to bylo možný při těch malých dětech, ale jinak sme neměli žádnéj... Já jsem tady měla moc známých, tak sem často jela do Brna, ale třeba ne právě na ty svátky. Na Chanuka sme rozžihali svíčky, stromeček neměli a jinak nevím.

Ot.: Mali vaše děti aj nějaký oblíbený židovský sviatok?

Od.: Já nevím, já skutečně. To měli svátek, když dostali dárek. Které dítě by nemělo rádo svátky, když dostalo dárky?

Ot.: Držali ste Pesach?

Od.: Né, tam sem nedržali Pesach, neměl nikdo, kdo by... Koupili sme si macesy tady v Brně asi na obci a drobili sme s tím, ale já nevím. Nedrželi sme tam ty svátky.

Ot.: Ale neprešli ste na kresťanské sviatky?

Od.: Né, to vůbec nepřicházelo v úvahu, já si nedovedu představit, že bych přešla. A moje děti, ty nebyly zapsaný a ten jeden vnuk, to sem vám myslím, už řekla, že on se tady přihlásil do obce, když mu bylo 18 let, protože moje dcera je ve smíšeným manželství, nemá židovského manžela a pak se domluvili, asi že ten kluk když bude mít 18, tak ať se rozhodne. No a tak tady tak chodili trošku mezi tu mládež a tak on potom vstoupil do toho.

Ot.: S kým ste sa priatelili vo Velkom Meziříčí?

Od.: Tam nikdo nebyl, my sme byly jediní židi a já jsem měla známý, ty babky jak se potkají, když jdou s děckama na procházku.

Ot.: Čo ste podnikávali s priateľmi? Navštevovali ste sa?

Od.: Ani né moc. Ty děti byly malý, na to nebyl čas.

Ot.: Cestovali ste do Brna?

Od.: Já jsem tady měla známý, ta moje sestra v 1948-tým roce odešla a tak já jsem tady měla dost známých eště předválečných.

Ot.: So sestrou ste si potom dopisovali?

Od.: No jistě sme si dopisovali, dyť to byla moje jediná sestra.

2. kazeta: B

Ot.: Napadlo vás tiež emigrovať?

Od.: No mně možná jo, ale můj manžel se k tomu kroku nemohl rozhodnout a tak to zůstalo tak.

Ot.: Prečo nechcel?

Od.: Já nevím. On byl jako žid dobrej, šecker, ale on si netroufal s dvoma malýma dětma odejít.

Ot.: Vy by ste prečo volili emigráciu do Izraela?

Od.: No, protože já jsem dycky žila v tý sionistický společnosti a hnutí a už v naší rodině mně zůstali jenom ty dvě sestry, tak mně to táhlo tam, jó? Ale, né, tak nic, tak sme nebyly spolu.

Ot.: Izrael ste navštívili až po prevrate?

Od.: Ne, ne, já jsem poprvý byla už v 1964-tým roce úplně výjimečně. Tam sem dostala, to byl okres – tak sem dostala povolení dokonce s tím jedním mladším synem sem tam byla.

Ot.: Išli ste jako samostatná osoba alebo s nejakým zájazdom?

Od.: Jó, já jsem jela individuálně, sama a jak tomu klukovi ještě nebylo patnáct, tak on mohl být zapsaný se mnou v pasu, pak on byl se mnou a pak sme tam byly 1967-tým, než vypukla tam ta válka, museli sem jet dřív domů. A potom oni už, potom byl už ten 1968-tej rok, ten rok přišli ty švagr a moje sestra přišli k nám, ale hned odjeli. A pak sme tak jeli do Píšťan a my sme tam jeli, protože mohli jet do lázní, to dostali povolení a tak sme se tam setkali.

Ot.: Keď ste boli v Izraeli, navštívili ste aj nejaké veľkomesto?

Od.: To, víte, no tak když člověk přijde do nový zemi, tak se de na všecko podívat, co bylo možný.

Ot.: Čo sa vám tam tak páčilo?

Od.: Ta celá země se mně líbila.

Ot.: Vedeli by ste aj popísať, prečo?

Od.: Člověk se tam cítil, nechci říct doma, ale mezi svými.

Ot.: A podnebie, krajina?

Od.: To podnebí, v lete je strašně horko, třeba to pak člověk špatně snáší. Jó, tak se mi tam líbilo, no ale... Byly sme tam, tak jak sem si ten život rozhodli, že sme nebyly spolu, ale je to krásná země a jindy by tam byl klid, kterej tady nevím, kdy bude.

Ot.: Takže ste mali dobrý pocit z pobytu v Izraeli?

Od.: Jó, dobrej pocit, protože sem byla u mý rodiny taky.

Ot.: Čo sa stalo po vojne s vaším rodičovským bytom?

Od.: Já to nevím.

Ot.: Ani ste sa o to nezaujímalá?

Od.: Né, nezajímalo mně to, tedy velký byty a my sme byly rádi, že sme dostali ten malej byt. A pak sme tam nezůstali, sestra šla pryč a já sem...

Ot.: Všetok majetok tam teda zostal?

Od.: Všecek tam zůstal.

Ot.: Spomínali ste mi, že ste niečo schovali u svojej priateľky.

Od.: JÓ, jeden kufr s ložním prádlem sem si dala k jedný přítelkyni ze školy a to sem měla strach, abych jí nedělala těžkosti, kdyby mně tam někdo viděl, protože ta tendence taková byla za toho Protektorátu. A jinak sme neměli známý, kam bychom bejvali dali nějaký tý perzský koberce nebo něco, protože s tím by mohli být ti postižení, ty lidi, odkad to vzali, když nežili na takový úrovni, že mohli mýt ten perzskej koberec. A tak né abychom někomu udělali nepříjemnosti nebo jistě eště mnohem horší věci, tak to sme vůbec nedělali.

Ot.: Aký ste mali názor na socializmus? Ako ste to prežívali?

Od.: Víte co, špatně, ale já sem zásadně měla děti a nestarala sem se o politiku, ale samozřejmě člověk přišel z jednoho do druhýho, jo? Tam sme skončili u těch, nech si to srovnává, protože osobně sem nebyla postižena. Ale byly lidi postižený v tom komunistickém režimu, jo. A nedá se to srovnat s tím nacistickým, ale jistý je, že taky hodně lidí na to doplatilo, to my víme, ale já osobně jsem to nebo vono neměla nebo nemohla mýt anebo se tam nemohlo jet a tam nemohlo jet. Ale my sme měli takovou školu, že sme si řekli, bylo to horší.

Ot.: Takže ste sa neangažovala?

Od.: Né, já sem se vůbec neangažovala a můj muž taky ne.

Ot.: A děti boli iskričky?

Od.: A děti nosili červený šátky a říkali ty básničky. Moji rodiče nemají kde bydlet a boháči měli paláce. Pamatuju, jak to vykládali ty básničky, ale to byl takovej režim, ty děti tak vychoval. Nemělo cenu do těch dětí hustit něco jinýcho, to taky není dobře. Oni věděli, že my s tím nesouhlasíme.

Ot.: Zúčastnili ste sa napríklad prvého mája?

Od.: JÓ, první máj, já nevím, děti asi šli s mávátkama, ale my né.

Ot.: Otriasol vašou vierou holocaust?

Od.: No mně to vůbec – nevím otřáslo, neotřáslo – samozřejmě sme byly velmi postižení, hlavně tím, že sme stratili rodiny a všechny byly... Ale k tomu židovství sem třeba eště víc přilnula i když nám – nechci říct uškodili – ale že sme tím trpěli, ale to možná eště možná posilní v člověku tu víru, já nevím. Já nejsem pobožní.

Ot.: Akým spôsobom sa to prejavovalo vo vašom každodennom živote?

Od.: Já se přiznávám, já jsem nosila tu hvězdičku (prívesok na retiazke) nosila docela veřejně a každému říkám klidně, že sem židovka, když se mně na to ptá anebo taky to dělám, aby to věděl ten dotyčnej, ale vůbec ne.

Ot.: Aký máte názor na tendenciu návratu k židovským tradíciám a zákonom?

Od.: Já jsem žádnou židovskou tradici nikdy neměla. My sme nebyly žádná ortodoxní nebo pobožná rodina, my sme byly, já nevím, jak to mám vysvětlit. Pro nás nebylo nic jinýho, jen že my sme židovská rodina. Ale drželi sme ty malý svátky, ty velký svátky, ale nebyly sme ortodoxní, jó, že bychom nejedli ze stejného talíře mléčný a to masový.

Ot.: Pamätáte sa na 1968 rok alebo na pražskú jar?

Od.: JÓ, to si pamatuju, ale nějak sem to tak... No, to jaro sme prožívali, to byla taková jiskřička, Dubček a tak dále, že jo, ale...

Ot.: Čo ste si vtedy mysleli? Verili ste tomu, že sa mu podarí presadiť reformy?

Od.: To já nevím, já nejsem politik. On taky nebyl takovej politik, on – nepodařilo se mu to. On byl taky proti moc velký moci.

Ot.: Ako ste prežívali rok 1968?

Od.: No nic, kluci se nám nevrátili, to byla asi největší rána pro nás, ačkoliv sme si zase řekli, to je jejich život, oni si ho tak vybrali, tak jim nemůžeme v tom zabránit. A možná udělali dobře, teď můžou být tady, mohli by se vrátit, kdyby chtěli, ale sou tam ženatí s Švýcarkama.

Ot.: Ako udržiavate s nimi kontakt?

Od.: JÓ, dobrej. Tak si telefonujem a každou chvílku, příští týden nebo tak nějak na pár dní přijede ten mladší a začátkem prosince přijde ten starší i s jednou dcerou. A pak přijde zase a pak zase, jó. Já už tam teďka nejzdím, ono je to pro mě moc. Není to ani pro mě moc, když člověk sedne do letadla, by tam byl člověk nemocnej nebo něco, já už sem na to stará, tak ať přijdou oni za mnou.

Ot.: Bolo podmienkou pri voľbe partnera, aby bol Žid?

Od.: Já jsem vůbec na nic jinýho nemyslela. Ono se to hodilo právě, jó. Ale né, ale já sem si ho našla, ale ani sem, nevím esli si to dovedu. Tak jó, ono se říká, láska dělá hodně, tak třeba bych jó, možná že... Ale já jelikož sem se nikdy nepohybovala v jiný společnosti než v židovský, tak člověk o tom nikdy neuvažoval. Ale nemám proti nikomu nic.

Ot.: Takže vám to bolo bližšie predsa?

Od.: No, blíž, je to jedno, ale bylo mně to blíž a moje dcera – taky bych si to třeba bejvala přála, ale tady ta mládež nebyla tak, tady nebylo tolik mládeže v té její generaci, ale tak sem spokojená a rodina ji přijala dobře a všechny taky. Je to všecko v pořádku.

Ot.: V akých podmienkach ste žili vo Velkom Meziříčí?

Od.: V dobrých, finančně sme se měli dobře.

Ot.: Tam ste mali aký byt?

Od.: Normálnej byt, plyn, neměla sem nějaký starosti, že bych neměla na večeri nebo něco.

Ot.: Zúčastňovali ste sa tam na nejakom spoločenskom živote?

Od.: No tak, neměli sme tam tolik přátel, takový přítel nebo něco, my sme je ani nevyhledávali. Když byly Příbrínky, tak sme šli na ples a když bylo kino, tak se šlo do kina. Televize eště tenkrát nebyla, ale už to začalo taky, tak normálně sme žili. Chodili sme na výlety a v 1968-tým nebo 1963-tým sem tam blízko si postavili chatu, abychom měli kam jet do lesa, tam je krásná krajina na vysočine. Tak se žili normálně.

Ot.: Aj turistiku?

Od.: Nejdřív sme jezdili se stanama a pak se nám už nechtělo. S dětmi jó, ono je to bavilo, ale pak bylo pohodlnější jet na tu chatu.

Ot.: Kto sa učieval s vašimi deťmi?

Od.: No oni se učili sami. Oni se učili dobře.

Ot.: Akú ste mali knižnicu vo Velkom Meziříčí?

Od.: No tu starou sme stratili a když vyšli knihy, tak sme si je koupili, když nás zajímali.

Ot.: Mali ste možnosť dostať sa k židovskej literatúre?

Od.: Ale dyť už je tady tolik literatury židovský po válce. Máte Lustiga, Pavel Lhota, tak toho tady bylo strašně moc, Hůlka, já nevím, koho vám mám ještě menovat.

Ot.: Mali ste aj nejakého oblíbeného autora?

Od.: Já nevím, co bylo, to se koupilo. No jó, když sem přišla do kníhkupectví, tak už my to tam položili, no. Oni už věděli, že ta už přijde pro tu židovskou literaturu. Oni sou hodně.

Ot.: A váš manžel?

Od.: Ten když měl čas, tak ten četl taky, samozřejmě.

Ot.: Odoberali ste aj nejaké noviny?

Od.: Jó, já teď nevím, který. Nevím, jaké noviny sme si většinou brali. No Rudé Právo né. Nevim teď. Já teď mám tu Mladou Frontu a nevím, co se už – Lidový noviny nebo něco. Ono se to menovalo Svobodný slovo, myslím, se to menovalo tenkrát.

Ot.: Aj ste počúvali nejaké rádio?

Od.: To víte, že jo. Vídeň.

Ot.: Slobodnú Európu?

Od.: Svobodnou Evropu, to nevím už, protože nevím estli sme to tam dobře slyšeli, ale my sme poslouchali hodně Vídeň, protože sme voba uměli německy. Manžel né tak dobře, ale dívali sme se, protože tam přece jenom ty správy byly takový objektivnější. Tady byly přece jen tak trošku zaměřený a člověk musel číst mezi řádkama třeba, ale tak jó.

Ot.: V televízii ste tiež pozerali skôr nemecké programy?

Od.: My sme špatně videli, my sme tam vůbec neviděli ty německý. Měli sme tady tu Prahu.

Ot.: Kto vám ešte okrem sestry zostal?

Od.: Já tady nikoho nemám. Já mám jednu jedinou sestřenicu v Berlíně, která byla ve smíšeném manželství. Tak tá Talie, jó? Ta je starší než já asi o dva a půl roku a ta žije, ale jinak já nemám nikoho. Ti co se vrátili, umřeli, když byly starší, ti bratřenci, ten Rudi a Karel. Ty už umřeli všechny. Já nemám nikoho. Mám jedine – teď už nemám tu sestru, tak mám její děti, který sou velice hodní, oni sem taky jezdijou a jinak já nemám žádný příbuzný.

Ot.: Kedy ste vašim deťom začali rozprávať, čo sa stalo počas holocaustu?

Od.: No o tom holocaustu šecko sem jim řekla. No tak, když už sem věděla, že to můžou slyšet, tak zaprvé, že sme židi a že sme vězněný – to oni věděli a naopak oni mi dycky říkali: „Mami, vykládej nám, jak ste šli pěšky domů.“ To sem vám včera vyprávěla. A to oni chtěli slyšet a ty hrůzy sem jim neřekla, dokud byly malý. To se dozvěděli pak z knih a z filmu nebo tak. Klidně, oni o tom se mnou můžou mluvit.

Ot.: Ako reagovali?

Od.: Já si nepamatuju, no oni to vzali jako skutečnost. Sme jim řekli, tady byl takovej režim, měl tady ten celej národ vyvraždit. Sme jim museli říct, no tak aby to věděli, protože já znám případy, a to je fakt, že se těm dětem neřeklo, že sou židi. A ty rodiče, že sou židi. A oni někde slyšeli, že si nadávali, jak se říká, do židů a mysleli, že to je asi nějaká nadávka a oni si doma potom tak nadávali. A takový věci, to sem nechtěla. To se stalo, já vím jednu rodinu, kde to tak bylo. Oni mysleli, že to je něco, nevěděli to, protože rodiče jim to neřekli a takové situace sem já nikdy nechtěla. Oni museli vědět co a jak.

Ot.: Zaujímaloby ma niečo o pohrebe vášho muža.

Od.: On měl žeh, on byl spálenej. On měl židovský rozloučení.

Ot.: Ako to prebiehalo?

Od.: Na hřbitově někdo tam mluvil o něm a pak ten kantor, tady sme měli kantora, ten spíval a potom přišli z pohřební služby a vzali ho do krematoria. A tu urnu sme přisadili u mýho dědečka, o kterej sem vám řekla, ten Simon Kohnstein.

Ot.: Prečo ste sa tak rozhodli?

Od.: On to chtěl.

Ot.: Vaša sestra mala židovský pohreb?

Od.: Tam je to (žeh) zakázaný jako tady je to vlastně zakázaný, ale tady už se to toleruje, ale ta měla židovský pohřeb. Tak nedávají ani rakve a ty lidi tak pochovávají jenom na kamenech, podle toho jak šli s Mojžíšem z pouště, to je nějakej takovej zvyk sem slyšela.

Ot.: Máte vo zvyku držať Jahrzeit, výrocie úmrtia?

Od.: Jó, včera sem zažla svíčku k jeho forografii právě včera večer. A můj syn mě volal a řekl: „Mami, zažla si svíčku?“ Můj syn, on dycky se o to stará. Oni sou hodný, já mám hodný děti.

Ot.: Rozhodovalo pri voľbe vašich priateľov židovstvo?

Od.: Ne, neznám nikoho. Já šecky, co tak znám, to je samozřejmost. Kdo nechtěl být, tak se nechal pokřtít a ono mu to stejně nepomohlo za Hitlera.

Ot.: Aký máte názor na štát Izrael? Aký ste mali pocit, keď bol oficiálne vyhlásený?

Od.: No měli sme velkou radost a řekli sme si, třeba kdyby byl už tenkrát nějaký židovskej stát, tak třeba by nezahynulo toli lidí. No, né tak o tom sem mluvilo, jinak samozřejmě, že sme byly rádi, že židi konečně dostali svůj stát. Nevím, estli znáte – Teodor Hertze – to byl jeho nápad, aby židi měli židovskej stát, jó? No, tak to víte, že sme byly šťastní, že to uskutečnilo, ale bohužel, tam eště nebyl klid celkem. Jak dlouho dycky byl ten klid mezi těma válkama? Kolikrát už museli válčit a kolik lidí to stálo z obou stran.

Ot.: Ako vnímate súčasnú situáciu v Izraeli?

Od.: Já vám něco řeknu. To neví ani ti, co tam bydlíjou. To je začarované, uvidíme, co to teď bude. Ten Arafat byl určitě jeden iniciátor tady toho, nechci říct všeho, ale hodně a možná, že to aj finančně podporoval, já to nevím. Estli tady bude nějaká změna, třeba to bude lepší, třeba to bude horší, já nevím, mně se neptejte.

Ot.: Aké ste mali informácie o sedemdnovej vojne a vojne v roku 1973 v Izraeli?

Od.: 1967 byla ta válka a tam se mimo Rumunská celej ten Varšavskej pakt se přerušil ty diplomatický styky v Izraeli a jaksi pro mně to zůstalo šecky stejný. Tady bylo je ten kontakt přece my všichni víme, co nám Československo pomáhalo, má nám – tedy tomu Izraeli před 1968, oni se tady vycvičili ti letci, oni – Jan Masaryk eště tam posílali zbraně a všeko jo. To ještě nebyl tento režim.

Ot.: Poznali ste niekoho, kto emigroval do Ameriky?

Od.: Né, já nevím.

Ot.: Ako ste vnímali rok 1989? Zmenilo sa niečo pre vás prevratom?

Od.: No, já nevím, určitě, ta volnost. Se mohlo jet, kam se chtělo a já myslím, že se měnilo hodně.

Ot.: Priblížite mi, ako sa zmenil váš život?

Od.: Já už nevím. 1989 – jó, tak se mohlo jet, já sem jela z Vídně a já jsem byla právě v Izraeli v listopadu. A tam bylo tolik autobusů a já říkám. Já sem přiletěla do Vídně z Izraele. A tam byl autobus a já říkám: „Jaktože dneska jedou dva?“ A on říká: „No dyť jede tolik lidí do Říma, tam papež zasvětil nějakou tu Anežku Českou nebo něco.“ A to se potom už mohlo a on pak říká: „Vy nevíte, co se tady děje?“ Mně řekl potom ten a to už potom bylo k tomu. Né, já jsem to nevěděla. No, tak jinak, no tak bylo to volnější, mohlo se jít do Vídně.

Ot.: Zlepšila sa vaša finančná situácia?

Od.: Já myslím, né, ta finanční situace, myslím, ta byla stejná.

Ot.: Máte taký pocit, že sa uvoľnila atmosféra, aj čo sa týka židovskej otázky?

Od.: No tady, co se týče toho židovství, asi že jó. Protože za toho totalitního režimu se nesmělo mluvit. Oni sice řekli ne židovský ale sionistický, jó? Ty Slánského

procesy a to všechno. To oni řekli sionisté jó? Aby se neřeklo, že sou antisemiti nebo já nevím. Člověk - už toho je tolik.

Ot.: Aký máte názor na tendenciu obnovovať striktné dodržiavanie židovských zákonov?

Od.: To je každého věc. Já nemám ty tradice, ale nedovedu si ani představit, když sem mohla chodit každý to úterý na ten senior, jó.

Ot.: Čo vtedy robíte?

Od.: No jó, to se tady ty baby sejdou. Člověk má kam jít aspoň jednou týdně a ví, že někam patří, tak bych to řekla. Já mám rodinu, jó, já se nestěžuju, jó, tak moje dcera má dvě děti a tam mám ty syny venku, ale to židovství je pro mě taková samozřejmost. Ale nemusí to být takový ortodoxní. Ale nijak to neodsuzuju nebo něco, třeba tady je to trochu nápadný, když nosijou ty pajky a tak, ale to je každého jeho věc.

Ot.: Takže sem chodievate každý utorok?

Od.: Né každý uterý, když právě není – tady sem měla jinou schůzi, tak sem tam byla.

Ot.: Čo v rámci židovskej obce podnikáte?

Od.: Když je nějaká pohřeb, tak jdu na pohřeb, dneska byl taky, ale já jsem neměla čas. Nějaký pán, ale neznala sem ho. A do synagogy chodím, když sou ty svátky, na šábés nechodim do synagogy.

Ot.: Aj vy ste zvykli umývať mŕtveho pred pohrebom?

Od.: Ne. Já ne, sou tady tři členky, který to dělají. Já to neumím a já bych se asi na to nehodila, já nevím.

Ot.: Ste členkou aj inej židovskej organizácie?

Od.: Né, já nejsem žádný organizátor. Ten pan předseda, který byl tady předtím mně dycky vytáhl, tady sem byla ve škole vykládat, protože ty druhý dámy se k tomu nemají, říkají, že nemůžou. Néže by je, ne časově, ale prostě nemůžou. Já můžu.

Ot.: O čom ste prednášali?

Od.: No, o tom holocaustu. Chtěli vědět co a jak.

Ot.: A pre koho?

Od.: To bylo ve škole, v průmyslový, v ekonomický školy střední nebo vysoký.

Ot.: Mali to v rámci dejepisu?

Od.: Ne, ne, oni tam dělali takovou odpoledne v tělocvičně, myslím tak to aranžovali a myslím, že to byly studenti mezi 17 a 20 před maturitou asi nebo nevím, jaká to byla škola vlastně, střední nebo zž vysoká... Ale musím říct, že oni byly tak pozorní, měli takovej zájem, že to člověka skoro až těšilo. No oni, já jsem to ani nevěděla a voni z toho dělali kazetu, jo a pak mi ho dali. Pak sem teprve slyšela, co sem říkala, ale prý to nebylo tak špatný, mně řekli tady. My sme to tady promítali, ale...

Ot.: Kládli vám aj nejaké otázky?

Od.: No, měli, ale né moc, já jsem mluvila furt, jak spřežení. Já už to sem měla tolikrát, ne takový eště nikdy.

Ot.: S kým ste eště robili intevieu?

Od.: Tady jednou bylo, to první byly tady nějací studenti z olomoucký Palackého univerzity. Tak do diktafonu.

Ot.: Rozprávali ste sa o holocauste?

Od.: No jedine o holocaustu, jó. No, řekli, já nevím, esli se ptali před a po, jó?

Ot.: Čo študovali tý študenti?

Od.: Já nevím, ani kde. A poslali mi potom to, co sem namluvila a úplně bez redikce. Můj syn to chtěl číst a říká, mami, to nemůžu číst. A o tom se ještě jednou mluvila u nějaký doktorky Lőrencové do židovskýho muzea, třeba to jméno ste slyšela. Ana Lőrencová z pražskýho židovskýho muzea a pak přijela do Brna a nás intevieuovali eště jednu přítelkyni a mně.

Ot.: Akej témy sa týkalo intevieu?

Od.: Jo, o holocaustu, kde sme byly a co a jak a potom tady v tý škole.

Ot.: So Spielbergom ste nerobili interview?

Od.: On tady dělal a tenkrát sem se nějak necítla dobře a oni to filmovali a a já sem řekla: „Já nepudu.“ Oni chodili buď do bytu nebo tady a já sem se nechtěla. Já nevím, já sem tenkrát nebyla tak v pořádku. Je to pár roků ale, byla sem mladší.

Ot.: Dostali ste nějaké odškodné za všetko, čo ste prežili?

Od.: Né, nedostali sme. No my dostáváme třeba – Claims fond – to ste třeba slyšeli.

Ot.: Claims Conference?

Od.: To je americký.

Ot.: O to ste kedy zažiadali?

Od.: To já nevím, zažádali asi sme tady dostali s tý obce, to já už si nepamatuju. A potom sme dostali nějakej ten švýcarskej fond ale dvakrát, to asi na Slovensku bude to stejný a pak je ten fond budoucnosti, to je to myslím to samý – německo-český myslím nějaký fond. Ale já dycky říkám, cokoli sme dostali, tak peníze to, co nám udělali nemůžou nahradit, protože jenom myslím na sví rodiče a nevím ani jak umřeli anebo to radši nechci vědět. Protože vím, že šli do těch plynovejch komor a a nechci ani vědět, jak to tam bylo hrozný, jó, to netrvalo pět minut, tak se říká. Tak to člověka ničím nemůžou nahradit. Toho člověka se už, to se nezbaví těch myšlenek.

Ot.: Zostal niekto z vašich príbuzných vonku, keď vás deportovali do Terezína?

Od.: Tady nikdo nebyl. My sme šli moje rodiče a já, moje sestra pak šla za tři měsíce se svým manželem a jeho rodičama.

Ot.: Neudržiavali ste s ňou dovtedy nejaký kontakt?

Od.: Z Terezína s kým? Dyt' oni byly tady jenom dva měsíce, s kým sem to měla držet?

Ot.: V Terezíne ste celá rodina žili pohromade?

Od.: No né, rodina nežila, muži byly v mužských kasárnách a já sem byla s maminkou na jednom pokoji, ale tam...

Ot.: A vaša sestra?

Od.: Sestra, ta bydlela někde jinde, ona pracovala u nějaký tý mládeže, tak ona tam už jako aj v noci měla tu službu. Já su byla u těch kojenců a ona byla už u takových školních dětí a předškolních dětí. Tady nebylo co udržet a s kým. Podívejte, nějakém nežidům oni se mohli poslat nějaký ty – ted' sme právě o tom mluvili, ty známky a to sme mohli dostat balíček. Ale já bych to nikomu neposlala, abych mu neuškodila, rozumíte.

O fotografiách:

1. To byla zlatá svadba mých starých rodičů od mého tatínka. To byl tady ten Móric Hertzka.

Móric Hertzka je tady ten, toho máte tady, počkejte. A to je babička, to je teta Adélka, tu sem tady taky měla mezi tím. Tak tady to sou ty rodiče starý, to je teta Adélka, to byla ta starší dcera, to je teta Emílie, to byla ta druhá dcera. Tady byl Alfréd – strýc, strýc Alfred, to byl ten starší a tady je můj otec, ten Bedřich a to je ta nejmladší. Ten patří k té tetě Adély, to je ten Max Goldberg, ten je jeho syn Rudi. Tady je jeho manželka, ta nebyla židovka – Cecílie, Cili. To je moje sestřenice, ta je tá, co je v tom Berlíně.

Ot.: Ako sa volá?

Od.: Lizbet Hertzka se menovala. A to je ta teta Emilka. To je Karel Goldberg, to je bratr toho Rudiho, to je ten strýc Alfréd a to je otec tý Líze. To byla, eště je naše sestřenice. No tato paní to je mladý děvče, to je moje sestra a to sem já.

Ot.: Vy ste asi najmladšia na tej fotografii, však?

Od.: Já jsem byla nejmladší, jó, protože ta Lízbet je eště o něco starší než moje sestra. Tady to je ten Bedřich a to je moje maminka Marta.

Ot.: V ktorom roku asi vznikla táto fotografia?

Od.: To mohlo být, mně bylo dvacátej ročník, mně mohlo být tak už dvanáct let, třeba v 1932-tým roce. Gretka mohla mýt 14 a Líze – no tak asi 10-12 sem mohla mýt. 1930-1932, tak.

Ot.: To bola zlatá svadba vašich starých rodičov?

Od.: Zlatá svadba po 50 letech.

Ot.: Ako ste to oslávili?

Od.: Tak, že sme měli oběd.

Ot.: U nich doma?

Od.: Ne né, to bylo u Krakonoše, se menovalo. Ve Františkových Lázních to bylo v restauraci.

Ot.: Mali ste kóšer jedlo?

Od.: Taky že né, byly kuřata a byly špatně... Já si pamatuju, byly špatně voškubaný a měli tam takový, tam byly ty brčka ještě. A já sem řekla: „Co to je?“ A tady ten Karel řek: „A to sou mandle, to jes, to bude dobrý.“

Ot.: Aj ste tancovali?

Od.: Né, asiže né. To byly starý. Né, to byla jen taková jak se říká žranice.

Ot.: Dostali vaši starí rodičia pri tejto príležitosti aj nejaké darčeky?

Od.: Nevím, jestli dali těm rodičům dárek nebo třeba jim dali peníze, já nevím. To se mně neptejte, mně bylo 10 nebo 12 let.

Ot.: Ako sa k vám dostala tá fotografia.

Od.: To bylo tady u tý asi, ona nebyla nikde – to je ta Cecílie, která nikam nemusela, tam to byla. Tam byly a to sem dostala.

2. A tady to je první fotka po válce. Sestru tady nemám, ta byla taky... To je 1945, nám eště vlasy nedorostli.

Ot.: Kde to bolo fotené?

Od.: U nějakýho fotografa, já sem potřebovala do nějaký legitimaci.

Ot.: Nepamätáte sa, kde to bolo?

Od.: Ale né, dyť na tom nezáleží, já nevím, ke kterýmu fotografovi sem šla. V Brně no, tak napište Brno.

3. Chcete tady to? Tak to je ta babička. To je babička Kohnsteinová Hedviga a tady to je moje sestra, Markéta Hertzková a tady to je ten Strauss, co se nevrátil z Terezína, on byl v koncentráku. To je její první manžel.

Ot.: Kde je to fotené?

Od.: Tam v tom domečku, co babička měla. Takovej dvoreček malej byl.

Ot.: Kto to fotil, vy?

Od.: Asi tatínek. Já nevím, s nějakým baby boxem.

Ot.: V ktorom roku to asi bolo?

Od.: No oni sou tam myslím svoji, no tak 1938 nebo 1937. Napište 1938, třeba už je to po svadbě. Oni měli v srpnu tenkrát svadbu. A je v letním.

4. To je moje svatební. To vám můžu říct teda přesně – 9. října 1946. Jó, to tam fotil na radnici, ukažte jak von se jmenoval Foto-kino Tingl. Tingl-tangl.

Ot.: To je pred tou radnicou?

Od.: To je před tou radnicou. Úplně normální civilní svadba a měla sem ještě fotky a ty sem nemohla najít, protože sem je pro někoho připravila, že mu ji ukážu, že tam byla celá, eště aj ti známý. Potom to je můj manžel a to jsem já.

Ot.: Vidím, že ste tu oblečený tak decentne.

Od.: No, tak tenkrát se nenosili tak krátký sukne. Ale na radnici, to se de v kostýmku. Když mají civilní aj ten církevní, tak mají bílý.

Ot.: Tak vy ste mali čisto len ten civilný sobáš?

Od.: Jo. Moje dcera měla taky na radnici, já sem jí tenkrát ušila takový dlouhý bílý šaty, ale takové né ty krajky a tak, takové střídmé. To asi měl ten kabát předválečný můj manžel a ten klobouk si asi koupil na tady tu slávu. Vypadal tak pěkně.

Ot.: Vaši synovia mali svadbu tiež na radnici?

Od.: No ty synové, jó ty měli církevní (myslí civilnú) svadbu. Byla sem tam u obou svadeb, tedy u tý jedný – manžel už nežil, no na radnici. Však oni si nevzali židovky a asi nechtěli nějak církevní svadbu. Ta jedna je katolička a ta druhá je evangelička.

Ot.: V akom duchu vychovávajú svoje deti?

Od.: Ten co má tu evangeličku, ona už odešla z církve, neoficiálně, ale úplně se odklonila, když toho židovskýho manžela poznala a ta druhá taky nějak a tak oni byly na tom, na radnici. Měli svadbu tam.

5. K tomu polibku nedošlo, ale já mám ještě jednu fotku, to si skutečně tu pusu dáme, ale tu sem nechala doma. To sem já, to je pan Weber, to byl předseda před panem Friedem a to je pan kantor Neufeld, ten spíval, ale tenkrát on taky dělal (B 294) „še bérachat“, aspoň tady tenkrát nebyl rabi. Tady pan Weber drží v ruce, takovej dárek mně dali.

Ot.: Při akej príležitosti to bolo?

Od.: Já jsem měla 82 roků a náhodou se to šiklo na pátek 29. 01. a já mám 25.01., ale vyvolat to dali asi pozdějc. 2002, tak to mi bylo 82 roků. Já jsem to nevěděla.

Ot.: Prekvapili vás?

Od.: Né, moje dcera mně vlastně překvapila. My sme šli normálně na ten sváteční tady bohoslužbu, to dělal pan Neufeld, my sme neměli rabína. Toto je moje dcera. Ona se tomu strašně směje. A potom je další fotka, kdy mu dám tu pusu, to se směje eště víc. Dcera nesla nahoru něco, kvítko a já říkám – Marti, co je? Nechej se překvapit. A flašku vína a koupila ty vánočky a pak tady dělala takový malý pohoštění. Ona tentokrát dala to víno a tak. Oni mi udělali to šebérach, takový to požehnání a oni už o tom věděli, ale já jsem věděla že mám narozeniny. To bylo přesně ten den anebo den předtím nebo po tým, ale vona to tam prozradila a tak sem byla velmi překvapená, tak oni mně dali takovej – to se dáva do oken takový to písmeno chajim, vy to znáte asi. Tak mně tady gratuloval a tak mně dal takový to a takovou bomboniéru.

Ot.: Oni vtedy žili tu Brne obaja?

Od.: Pan Weber žil v Kyjově, jó a dojíždí sem a pan Neufeld byl z Brna. On je teď nemocnej a nevím, jak se mu daří. Tady měl něco na ruce asi.

6. To je od mojí sestry syn, to je ten Gideon a to je můj vnuk starší. A to je ten Jan Gottvald. To sem vám vlastně neřekla, že se moje dcera menuje Gottvaldová. A on kolikrát už tady byl, tak jim přinesl vlajku a tady Izrael a oni mají ten pokojíček tady úplně vytapetovaný takovýma těma a on tam fotil, nevím kdo. To je amatérská fotka u Gottvaldů v jejich pokoji.

Ot.: Bratia žijú spolu v jednej izbe?

Od.: Oni mají pokoj, s balkónem to tam je, to se pak jede na zahrádku a oni udělali pod střechou na půdě pokoj, kde mají válečky a skříňky. A to je vpředu, tady mají psací stroj, stoly a tady mají knížky a to je tam ten pokoj.

Ot.: Při akej příležitosti přicestoval Gideon?

Od.: Oni přišli tak na návštěvu, třeba to bylo tenkrát na můj narozeniny, já nevím, kterej rok to je. To tady nestojí.

Ot.: Ani približne?

Od.: Jó, já nevím, kdy to bylo. Oni sem jezdijou někdy.

Ot.: Čo viete o svojom starom otcovi z matkinej strany?

Od.: Já vím, jen dědeček chodil rád do kina a už špatně viděl nebo slyšel a to byly němý filmy, špatně viděl, tak on dycky šel do kina. To jediný, co vám o něm můžu říct. Když šel do kina, tak on se dycky díval, kde sedí nějaká mladá slečna a on jí řekl: „Prosím vás, čtěte mi ty titulky.“ Tak to měli asi lidi radost kolem nich. On na to neviděl, víte? A chodil ale strašně rád do kina.

Ot.: Čím sa zaoberala Alice Kohnsteinová?

Od.: Učila francouzštinu. Taky sem se u ní učila, ale u tety se člověk nenaučí, protože u příbuzných to nedělá dobře takový frocky, jak sme byly my. My sme se naučili u ní.